

Mini Bayale Gigabi Mbuga ogoha gilibu ngarunaga nemandi ogo

Isaraele wali agalime tinaga holene mo tiga bilo bi mana tumagi dendebe dewa lowialu mo mogo buwa mbuga ogoniha gilibu wini. Bi duniniore mbira gilibu ngago ogo

Mbirale bayuwa manda bule hame lariyagua ala Anduane Homogo ibu gibiore ka manda buwa ibu andaneha habe. (1.7)

Bi mbira piganegome lalu bayale holene mana ogoni wali agali waneiginirunaga mini bayale wulenebi manda bayale bulenebi lowini. Bi ogoni bayuwa mamage halu bayale hangu dabalulene wulebira. Lawai hagarume Isaraele wandari igiri daliahe hearuhondo mana lawai henego lo nga. Iname horo bibahendengi Anduane Homogonaga deni howa bialu holene mana lo nga. Isaraele wali agali lawai halu henerume wali agali mini gigabiwi karume biagabi mini nawi karume biagabi lawai halu henegonaga mana lo nga.

Mana maru lawai henego uru

Agalini onene waneiginiru heba holenebi wali agali maru heba holenebi biyinaya biabe bayale bulenebi mini haru holenebi mana lo nga. Bi maru ledagome inanenaga mini yaraga holene nawi lalu ina mo dindihaore halubi yagibano karu dara halu biamogo bulenebi wali agali maru nenege hinalu holenebi lowigi bida.

Bulu бага бува кuni gilibu ngago (1.1–9.18)

Mini gigabi wulene iba gana ale lenego 10.1-29.27
 Solomonohanda mini gigabiwi howa bi bayale tara tara lenego 30.1-33
 Aguhanda bi bayale lenego 31.1-9
 Lemuele aiyahanda bi bayale lenego 31.10-31
 Agali oneme mana bayale bialu holenenaga iba gana ale lenego

Bi lo ngarume wali agali bibahende ta nabiore biamogo biaga nga

¹ Mbuga ogoha bi bayaore lowigi bidago ogoni Debidi igini Isaraele wali agalinaga Kini Solomonohanda laga binigo lo nga.✧

² Bi baya gibiore lowigi bidarunime ina mitangi bulene bayaleore ngialu ina mana bayale bulene biawai haga nga. Ani bialu tigua mbirale bibahende bi lo ngarunaga tene handarimiyagua bi uruninaga irane bayuwa manda buleberami.

³ Mbuga ogoha bi baya lo ngarume tí wali agali miniwi howa mbirale bigi bialu halimulonaga lo nga. Ani bialu mana bayalebi tigabibi bialu wali agali bibahendehondo mana tigabi mbiraore ogobi dege dege bilimulo biawai haga nga. ⁴ Ani bialu bi ogonime wali agali maru manda emenebi karu ti manda bayuwa bilo biamogo bulebira. Ani bialu wandari igiri daliahe karubi ti mana bayale bialu helo walía haga. ⁵ Mbuga ogoha bi lo ngarume wali agali mini dingi dangiale karunaga minibi mo gigabiaore halu wali agali sigulu bini karumebi mbirale manda bayuwa buwa mana

✧ 1:1: 1 Kin 4.32

bayale bigi bilo biawai haga.✧ ⁶ Mini giga bulene bi lo ngarunaga galone palia do karu bi yobage lowa lowigi bidago uruninaga galonego handa walia halu agali wahe miniwirume genda ngaria handaga bidago lamogo bibehe holebira.

Wandari igiri daliahehondo bi ledago ogo

⁷ Mbirale bayuwa manda bule hame lariyagua ala Anduane Homogo ibu gibiore ka manda buwa ibu andaneha habe. Wali agali mbirale bayuwa manda nabiaga mini nawi karume ti mini bayale gigabi holenege hame nale howa mbirale lo manda bua nahaga ka.✧

⁸ Inaga igini-o inaga aba aiyalame bi langira-gooore bayuwa hale halu mo wanahe laradagua bibe. ⁹ Inaga mandani yari baya bidegomebi inaga mani gurubu gele baya ngegomebi inaga dengui mo baya hagadagua inaga aba aiyalame bi larago hale halu mana bayale beregome i mo baya holebira.

¹⁰ Inaga igini-o mana ko biaga layagoli kagome i ko bibelo ndole biyagua tigua bi larago hale halu bima laradagua buleni nabibe.✧ ¹¹ Tigua ihondo lalu, Wali agali mbira homelo bo wahamiya maibu nabulenebe, lolebira. Harigani yu bira do howa wali agaliyaguabi mbira ibirago tanabi bamiya. Bo waholene irane nawiniyaguabi bame agali boanaga halu mbira bo wahamiya maibu, lolebira. ¹² Homame abalore ibalu wali agali bo yalu humbirini andaga

✧ **1:5:** Min 9.9, 14.6, Aga 9.11 ✧ **1:7:** Yob 28.28, Iba 111.10, Min 9.10, 15.33 ✧ **1:10:** Man 13.8, Iba 50.18, Min 16.29

piagadagua mbirali dinini liahe ibirago abale-ore porabu ede howa bo wahalu maliya maibu, lolebira. ¹³ Wali agali uruninaga mbirale tara tara bu yidaru gingila mialu yalu puwa ina andagani mo hombedo tolo tagiho ngelamiya. ¹⁴ Iname wali agalinaga pagepage bialu mima ibaga beremago bibahende mo yu ngoai howa inane talebu yu pugupugu beremagola pagepage bini degeme homogo hamiyago í maibu, lolebira.

¹⁵ Í igini-o pagebibi layagoli karume íhondo bi ogonidagua layagua tigua bi laragoni haleore holeni nahabe. Tigua bi larago hale nahe í wahalu pobe.* ¹⁶ Horo bibahendengi agali ko bigaga uruni aleme ko tara tara bulenego hangu manda bialu ko bule hame timbuniore lo haga. Ti horo bibahendengi howa wali agali bo wahlenego hangu manda bialu haga ka. ¹⁷⁻¹⁸ Ani biagago áyu agali uruni ti tini hai biragoni ale mo mulebira. Ti do wulenenaga gono tini wama ibaga biragoni holebira. Ega bedaru ti dehe miniwi beda. Agali mbirame ibu bole lowa danda edararia handayagua ega ibu biraabo nahe ibida polebira. Egame ani biagago áyu ai pagebibi layagoli hearuni ti ega ale ndoya. Ti mana ko bule hongo gibi howa bialu heagome ti do wialu homolenenaga gono tinime waga bialu heagoni. ¹⁹ Pagepage biagabi wali agali bo wahagabi agali ko anda andabi ogoni ale biagago lu naholebira. Pagepage biyadaruni ibuni homolenenaga kango tigi hene holebira.

Wali agali mini gigabiwi holene hadowa hararu

* **1:15:** Iba 1.1, 119.101, Min 4.14

ti genda timbuniore hondolebirago ogo

²⁰ Agalime hariganibi magedinibi howa olagadagua mini bayale gigabi wuleneme wali agalihondo olalu ka. ✧ ²¹ Tano timbuni ngagoha wali agali ubanda tagi biaga harabani howabi wali agali dewa mo ngoaiho haga ngarunaga howabi mini bayale gigabi wuleneme olowa agua lalu ka.

²² Wali agali mini nawi karu aibe. Tí mini nawi ogonibi dege haabo hole hame ledamibe. Tí wali agali lulu ale kamigoni. Tí manda bayale bulenego hame nale howa manda bayale tigabi bulenego mege bialu kamigoni. Mana ko o bialu kamigoni angi yu wahole kamibe. ✧ ²³ Tí mana ko yu kamigoni wahalimulo ina tí talialu bi hongo howa loleberogo hale halimu. Ina tíhondo mbirale agua bidaba lalu langialu inaga manda bulene bayaleru tí talebu nguleberogo tigua bayuwa hale halimu. ²⁴ Ina tí i kogoria ibidaba lalu olalu haabo harugoyu tí hale hoa nahe harimi. Tí i kogoria ibulenego manga harimi. ²⁵ Ina tíhondo agua bidaba lalu langirugo tí hale howa nahe tingi halu ina tí mo tiga buliya hame naleore harimigoni. ✧ ²⁶ Ani birimidago karulapego ina nde tigua birimidagua dege bulebero. Genda bulene tara tara tí kamigoria anda ibu ngagola genda timbuni yu kamingi ina tí hondo oba hagua. Tí genda timbuni yu kamingi ina tí lo guralu mege biagua. ²⁷ Genda bulenego gibi hiriribiore dalu puyabula haru ibiradagua ibuwa tí bu dambi haragola tandaga nalu gendaore yu kamingi ina tí hondo obaore halu

✧ **1:20:** Min 8.1-3 ✧ **1:22:** Iba 1.1, Min 1.4, 1.32, 9.4, 22.3

✧ **1:25:** Iba 107.11, Min 15.10, Lg 7.30

mege biagua. ²⁸ Gendaore yu howa tígua ina biamogo bule íbu lalu mini gigabi wulene ooleberemigoyu ina hale halu tí biamogo nabuleorebero. Tígua í hai bialu taya bume holeberemigoyu í handa walia naholeberemi. ☆ ²⁹ Tí mini bayale gigabi wulene hame naleore halu Anduane Homogo andaneha howa giho halu ibugua laradagua hale halu bulenego mangaore haabo ho harimigoni. ³⁰ Mbirale agua bidaba lalu ina tíhondo bi bayale langigi biruru tí hale holene hame naleore halu ina tí bayale halimulo mo tiga birugola tí hame nale í erembira ngirimigoni. ³¹ Ani birimigonigo ai tíni mana ko bialu harimigonaga emena ko nolene winigo tíni noleberemi. ³² Wali agali mini nawi odahe karume í mini bayale gigabi wulene kogo hame nalagaya. Hame nale howa tigua í erembira ngiaganego mana ani biragome tini bo home lagane. Wali agali marume ti mbirale bibahende manda biaihe kama lo manda biaganego uruni ti lulu ale ka. Tininaga mitangi ogonibi bu kagome tini balu home lolebira. ³³ Ani bulebi-ragoyu ai wali agali ina bi larogo baya hanguore hale halu bialu karu ti bayaleore holebira. Uruni tigua mbirale ko ngarubi gendabi ngarubi mbira ti kagoria naibu wulebira manda buwa ti genda mbira nayi gi nahe hada payabu baya holebira. ☆

2

Mini tigabiwi karu ti holene bayale yu holebi-rago ogo

☆ **1:28:** Iba 18.41, Ais 1.15, Mai 3.4, Seg 7.13

☆ **1:33:** Iba

25.12-13, Min 3.24-26

¹ I igini-o ina mana lawai haga berogo em-beda nahe inaga bu miniha baya hangu mo yai habe. ² Mini bayale gigabi wulene bi larago bibahende hale halu mo yai hole manda bibe. ³ Ina mini bayale gigabiwi holenebi manda bu-lenebi tai bibe. ⁴ Muni silibarubi mbirale wia do hene ngaru deborebo buwa taya birilidagua mini gigabi wulene galoneorego baya hangu taya bibe. ⁵ Anidagua biriyagua Anduane Homogo ibu gibiore ka manda bu holenebu agua holene wiarua lowa bayuwaore manda bulebere. ⁶ Mini gigabi wulene Anduane Homogo ibugua ngiaga. Mbirale tara tara manda bu kamarubi galone ogo aleda lalu miniha walo holenebi uruni Anduane Homogo ibugua ngiaga. Anduane Homogo ibugua mo manda bia haga ka. ⁷ Wali agali mini tigabiwi ko mbira miniha do nahe karu Anduane Homogoibunime biamogo bialu pabe tigilaibunime hatagiho haga ka. ⁸ Wali agali maru karuhondo mana tigabi bulene ngadaguaore bi-aga karuhondo Anduane Homogoibunime ti mamage haga ka. Ani bialu Anduane Homogoibunaga heneneore karuibunaga erembiraha mo ngelowa ibuni mamage howa handa tagiho haga ka.

⁹ Ani biaga kago áyu ina bi larogo hale halu larodagua biriyagua mana tigabi henene hanunigoria bulene wigi bidago manda bulebere. Agua buabe tobatoba ndo miniha ogo ale bulene wiyada lo manda bulebere. ¹⁰ I mini bayale gigabiwi howa inaga manda bulene ngegame i mo dun-

✧ 2:6: 1 Kin 3.9, 3.12, Ya 1.5 ✧ 2:8: 1 Sml 2.9, Iba 66.9

gula holebira. ¹¹ Mitangi bayale buleneme í pabe bianda halu manda bayale buleneme í mamage holebira. ¹² Ani biragola ína agali mana ko biaga karubi bi ko tiga nabi laga karubi talima napolebere. ¹³ Agali uruni tigua hariga tigabi pedago yu wahalu hariga arumahe ngagoria pialu ka. ¹⁴ Ti mana ko tara tara habane nabulene ngaru bule turu haga ka. ¹⁵ Agali uruni tigua birago mana tigabi ndo mo hondo howa biaga ka.

¹⁶ Anigo agali mendeali oneme íla kayu yaba lole í kegoha ladebodebo bima ibiragola mini gigabi wuleneme í pabe bu yaanda kagola wali ogoninaga bi larago hale halu bibe nahe holebere. ¹⁷ Wali ogonibime ibu wandarini agali pene biago wahene biraga. Libu wahalu nambaliya lalu Ngode Datagaliwabenaga deni habo nalolene bi lo wiyago mitangi nabi biraga. ¹⁸ Anigo ína wali ogonibi bedago andaga pialu hariyagua í agali homenerunaga harigani pialu haradagua bulebere. ¹⁹ Agali wali ogoni heba nenege hagaru ti dai nabiaga. Ti bayale holenenaga harigani pobe nahe holebira. ²⁰ Anigo ína agali bayale biaga karunaga harigani pialu howa agali mini tigabiwi karume biradagua bialu habe. ²¹ Wali agali mini tigabi karubi mana tigatiga biaga karubi ti dindi ogoria bayale haabo holebira.✧ ²² Anigo Ngode Datagaliwabehanda wali agali ibu talima naibaga karubi mana ko biaga karubi uruni ti agalime ibuninaga mabuha datani anda harago dugu wahagadagua dugu waholebira.

✧ 2:21: Iba 37.29

3

Bi ogo wandari igiri daliaheruhondo laga bida

¹ Inaga wanebi iginibi ina ihondo bi langigi buleberogo bi uruni embedaore nahabe. Embeda nahe horo bibahendengi ina bibe larugoni mitangi biaabo halu habe.✧ ² Ani bialu ina bi larodaguaore bialu hariyagua dindini mali luore haabo halu ina mbirale bigi bereru baya hangu haga bulebira.✧ ³ Wali agali maru gubalini holene-gobi mini bilinahe howa nenegeho haabo holene-gobi hado waholeni kongi henedagola haabo habe. Mana bayale bulene uruni hado wanahe mani magagua wiradagua wu haabo habe. Inaga gubalinini gilibu ngelowa bialu habe. ⁴ Aniore bialu hariyagua dindini wali agali karumebi ihondo turu halu Ngode Datagaliwabe ibuguabi ihondo turuha bigi biragola ina mbirale bigi bereru bayale haga bulebira.✧

⁵ Ina inaga Anduane Homogohondo mini mbiraore hongo howa wu habe. Ini hangu miniwi karulape kogo manda nabibe.✧ ⁶ Mbirale bibahende bigi bereru bialu howa Anduane Homogo ala mitangi haga bibe. Ani biriyagua i polene hariga tigabigo ibugua walia haga bulebira.✧ ⁷ Inime ini mini gigabiwi kobe toba holeni. Ani mitangi nabi Anduane Homogonaga andaneha howa ibugua bia laradagua hale halu bialu mana ko bulene mangaore gibi ho habe.✧

✧ **3:1:** Har 20.6, Man 30.16, Iba 119.61 ✧ **3:2:** Iba 91.16, 119.165, Min 11.10, 11.27 ✧ **3:4:** Lg 2.52 ✧ **3:5:** Iba 37.3-5, Min 23.4, Yar 9.23 ✧ **3:6:** 1 Bit 28.9, Min 16.3, Ais 45.13 ✧ **3:7:** Lm 12.16

⁸ Ani bialu hariyagua mana ogoni beregonime íni biamogoore bialu tingini mo ko henego marasinime mo dabi halu mo baya hagadagua íni mo bayaore holebira. ⁹ Ína Anduane Homogonaga mini mo yaraga halu í mabuni tomo hangareru damene bibahendeorenaga hini degedegeru loma bialu ibu bu mibe. ¹⁰ Anidagua biriyagua nde Anduane Homogohanda ínaga mabuni tomo hengederuni bibahende wu dame bilo mo anda helolebira. Í mabuni tomo ani bu payabu ngelaragola tomo biaru namibe nahe maru wiatogo bialu helolebira. Waini iba pingidowa odo berelaga be timbuni a kegonibi waini iba biru tolotagi halu odo pebe bulebira.

¹¹ I wanebi iginibi Anduane Homogohanda í mo tiga bialu mana layagua handabe manga halu keraho holeni o biagoni í mini wibelonaga biya manda bibe.✠✠ ¹² Irane abame ibu iginigubalini howa dege mana liahe mbira biragola mana lagadagua dege Anduane Homogohanda wali agali ibuni gubalini ho karu mini wilo mana laga kago í keba nahabe.✠ ¹³ Wali agali mbirale bayuwa manda buwa mini gigabi karu ti turuho holene nga. ¹⁴ Ani bulene ngago irane mini gigabi holene go ibu mbirale taratara muni daligame miagane ngolobi silibabi ale ndo uruni bolangua howa daligaore ngagoni. ¹⁵ Ani bialu dindini mbirale taratara bayaore í hame lagane ale maru ngaru alebi ndo mini gigabi ibu daligaore ngagoni. ¹⁶ Mini gigabi holene me í biamogo

✠ 3:11: Yob 5.17 ✠ 3:11: Hi 12.5-6 ✠ 3:12: Man 8.5, Min 13.24, Mo 3.19

biragola í dindini luore haabo holebere. Ani bialu mini gigabi holeneme í mini lene holenebi homogo holenebi ngulebira. ¹⁷ Mini giga buleneme í dindini holenebu turu howa dungulo bayuwaore hama pobelo haru hama pialu í haru hairi holebira. ¹⁸ Mini giga bulenegome holene miaga ira ale nga. Ani ngago wali agali mini gigabi holenebu yu tigabu karu ti miniwi howa holene bayaore yu howa turuho ka.

¹⁹ Anduane Homogohanda ibunaga mini gigabi wiagome dindi wabini. Ibunaga manda bulene wiagome haribi wabu helene. ²⁰ Ani bialu ibunaga mini gigabi wiagome dindi ogoria iba mo dugua halu mo pelaga ka. Hari beralibaha howa iba mo mogo bialu dalubi mo ibila haga ka.

²¹ I wanebi iginibi ínaga manda bayalebi mini gigabi wulenebi baya hanguore yu waholeni hondowa yu habe. ²² Manda bayale mini gigabi wulanela libugua ínaga holene bayale mo ngialu í yári baya taraore bu haradagua bu holebere. ²³ Ani bu howa í poleberegoha mbiraleme ínaga ge bobidi lolene mbira nawi hariga bayaleni hangu polebere. ²⁴ Andaga paleregohabi í gi holene mbira nawi embedaho howa u bayaleore pu paluebere. ²⁵⁻²⁶ Ínaga waitigirume í ho mabu bupe halu gono wiradagua bidagoha nadelo Anduane Homogohondo mini mbiraore hongo howa wu habe. Ani beregola ibugua í baya hangu mamage holebira. Ani biragola mo ko holene bu ngarume mbirali ko biaga karuha mo ko holene

☆ **3:24:** Yob 11.19, Iba 3.5, Min 6.22

abaleore iba dalu puyaburu hongohe ibiraligobi ibiyaguabi í gi nahe holebere.

²⁷ Mbiralime mbirale mbira buru pale howa íhondo ngi lalu hale hayagua nawi nale howa mulene wiagua nde mulene nga.✧ ²⁸ Í dameneme íhondo mbirale hale harago ale áyu dege mulene wiagua ngelo howa ína ibuhondo yawi nguliya mo ibule áyu pu, nalabe. ²⁹ Ínaga nenege maru íni baba handa a*í* n*ai* padaru ti ínaga nenege-ore kamagoni lo mitangi bu kago ína ti mo ko hole mbira bulene manda nabibe. ³⁰ Mbiralime íhondo ko mbira nabi kayaguabi íla keba nahe kayaguabi bame o biagohondo lai nale holene nga. ³¹ Agali wai biaga karu tigua biagadagua ko bule lowa bu miniha kiau nale holene nga. Ani bialu tigua hariga piagadagua polene nawi. ³² Irane Anduane Homogo ibugua agali urunibi karuhondo turu nahaga ka. Anigo maru mana tigabi ngadagua bialu haga karuhondo Anduane Homogohanda turu haga ka. ³³ Anduane Homogo ibugua ko biaga dameneru ti mo ko hai holebira. Maru mana bayale biaga karu tiibunime handayaho halu mo bayale holebira. ³⁴ Maru balagala haga karuhondo Anduane Homogohanda mana tinime bialu ka ale dege biadai bulebira. Anigo maru mana tigabi bialu tini mo dindiha haga karuhondo ibugua ti biamogo biaga ka. ³⁵ Mini gigabiwi karu hondowa wali agalime ti mini lene ka lolebira. Anigo mini nawi karume tininaga mini nawi howa taga pani nolebira.✧

✧ 3:27: Lm 13.7, Ga 6.10 ✧ 3:35: Ya 4.6, 1 Pi 5.5

4

Tí mini gigabi holenebi manda bulenebi mo yu holene ngago ogo

¹ I waneigini-o tí abahanda bi larago baya hangu hale halimu. Ani birimiyagua tí mini bayalewi holeberemi. ² Bi ina tí langigi beroru bayaleorego tígua mo wa nahalimu. ³ I aiyahanda waneigini mende nahonowi i hangu hono winigome ⁴ igiri emeneni hewagola i abahanda i lawai halu bi ogodagua langini. Ina bi laga berogo inaga bu habaneha mo yai howa bialu hariyagua i bayale holebere. ⁵ I mini bayale gigabiwi holenebi manda bulenebi mo yu habe. Ina bi larogo hale howa nahe tingi nahe bayuwa mitangi bialu embeda nahabe. ⁶ Mini bayale gigabi wulene yu wa nahe hame laabo hariyagua ogonime i bayale haru holebira. ⁷ Ina mo yu holene duniniore mbira mini bayale gigabiwi holene ogoni nga. Ina mbirale ngaru dewa heneneore mo yu habehego duniniore mini gigabiwi holene ngago ogoni mo yu habe.* ⁸ Mini bayale gigabi wulene ogoni ina hameore lalu honggo howa yu ndibulo hariyagua ogonime inaga mini yaraga halu mo timbu holebira. ⁹ Ani bialu ogoni ibu inaga emboneni yári taraore bini mbau lalu kininaga manda ale holebira, lalu i abahanda ihondo bi ani lene.

Hariga kira ale ngago ogo

¹⁰ I igini-o ina bi larogo baya hangu hale hariyagua dindi ogoria lu haabo holebere. ¹¹ I

* 4:7: Md 13.44, Lg 10.42

mini bayale gigabiwi habelobi hariga tigabini po-
belobi ina lawai halu mo tiga birugoni. ¹² Ina
hariga tigabi ogoriani pialu hariyagua mbirale
mbirame hapai habe nahe howa í gerai lalu
piriyaguabi pilo ibira nahabehe holebere. ¹³ Ina
bi bayale ogoni lawai harugo yu ndibulo habe.
Mana uruni inaga holene ibuniorego manda
buwa bayuwa de hondo habe. ¹⁴ Agali ko biaga
karu hariga poradagua í nape tigua biradaguabi
nabibe. ¹⁵ Ina hariga ogoriani nape wandialu
habagi halu pobe. ¹⁶ Agali ko biaga karume ko
mbira nabiyaagua ti palia nabi yanga yanga bu
haabo haga. Tigua agali maruhondo ko bialuore
palue lowa haga ka. ¹⁷ Mana ko bulenebi wali
agali maru bo waholenebi ogoni tinaga hina ibala
ale bu hinaga.

¹⁸ Agali mini tigabiwi karunaga hariga ni egere-
bagi howa dalu horombeni hongohe daraligobi
nga. ✧ ¹⁹ Agali ko biaga karunaga hariga arumahe
wiagagobi nga. Ti pilo ibira ho wialu tinaga ge bidi
larago ogo aleme bidi laralo manda nabi piaga.

²⁰ I igini-o inaga hale dugua ho howa bi laga
beroru baya hangu hale haga bibe. ²¹ Ina bi
laga birugo embeda holigo bayuwa manda bu
howa inaga bu habaneha mo peho habe. ²² Anigo
ina inaga bi laga beroru baya hangu manda
buwa bialu hariyagua bi urunime ihondo ho-
lene ngialu hongo habelo mo hongo holebira.
²³ Ina horo bibahendengi inaga bu miniha mi-
tangi bulene bayuwa mamage haabo habe. Ani

✧ 4:18: 2 Sml 23.4, Md 5.14-15, Pb 2.15

bialu hariyagua iba uliha howa bayale tagira ibagadagua ínaga miniha howa mitangi bayale tagira ibulebira.✧ ²⁴ Bi larego lalu howa tindule lalu mbira lolene nawi. Ínaga ne harigaha howa ke halu bi ko maru heba lolene nakarulape. ²⁵ Ína hariga pole manda birigoria tigatiga hondo yalu puabo habe. Handa ai nai nabi hendedegoria hondo yalu puabo habe. ²⁶ Mbirale mbira bule howa ala miniha bayuwa manda manda bibe. Anidagua manda biriyagua mani ína mbirale berego bayale holebira.✧ ²⁷ Ko ngagoria hondo wandialu hariga tigatiga hendedegoria hondo yalu puabo habe. Hariga gi tigaha pedagogoria pialu gi leha pedagogoria ge ha amu nahe tigatiga puabo habe.

5

Wali kayu bulene nawi lenego ogo

¹ I igini-o ína bi larogo bayuwa hale habe. Ina mini bayale gigabi wulenebi manda bulenebi íhondo ngule hame ledó. ² Ogonigo ína mana tigabi bialu howa ínaga bi larego bibahende agali manda bayalewime laradagua bulebere. ³ Wali mana ko biaga bedago ibugua í haru pole lowa dimagoli bi dewa laabo haragome ínaga bu bamulebirago de hondo habe. ⁴ Ína ibunaga bi layago hale halu biriyagua mani handalu keria mbirale kaubi wiagagobibi ayu tibu alemebi í no-goba haragola tandaga biraligobi bulebira. ⁵ Wali

✧ 4:23: Iba 44.21, Lm 12.8 ✧ 4:26: Hi 12.13

ogonibigome í haru halu homene dinini pu ha-gaha haru tagira polebira. ⁶ Ibu haabo holene-naga hariga tigabi pedagoria napiaga beda. Ibu hariga ko pedagoha pialu haruda manda nabi howa pupebe dege biaga beda.

⁷ I igini-o ai ina bi larogo bayuwa hale halu embeda nahabe. ⁸ Wali ogonibi bedagoria habagi howa kaundia habe. Ibu anda haneni ge bolan-guabi heba nahabe. ⁹ Í mini bayale wirigo yu waholenego dege de hondo habe. Wali biagonaga anda haneni bolangua hariyagua agali ko karume íhondo dara naholebiraore ndobe. Í igiri dali-ahe keore bo waholebira. ¹⁰ Inaga mbirale biabe erekuibi bialu bayale mo wereru agali marume mo yalu pialu tinaga holebira. ¹¹ Waragome í minaragola kuni hangu wulebere. Ani bialu ho-mole wuwa dagiani paluwa dugu taraore bialu wulebere. ¹² Ani wuwa ina ogodagua lolebere. I luluyu kogo ina mine halu agali marume i mo tiga nabilarugoni irane aginagabe. ¹³ Inaga lawai hagame bi layago hale nahe tingi halu donge harugoni. ¹⁴ Ayu i wali agali bibahende deni ko hai kogoni, lalu lolebere.

¹⁵ Í agali mendealinaga iba uli ngagoha napobe. Agali mbirame iba uli ibuninaga ngagoha nalu hagadagua í one mbiraore ogonila mandagi halu ibu hangu gubalini holene nga. ¹⁶ Wali í one ndoru baba waneigini hono wima ibaga biriyagua mani waneigini urunime í biamogo nabulebira. Ani manda buwa í onela hangu inaga waneig-
ini hono wulene nga. ¹⁷ Wali kayu dewa yalu waneigini hono wereruni wali biaru ti aria ho

tago holebirago ani bulene nawi. ¹⁸ Ngode Data-galiwabehanda í oneore mo turu halu biamogo binigo beda. Í one ibu ínaga iba uli ale bedago ínaga íbuhondo turuho holene nga. ¹⁹ Ibu bayaleore biruwa ibunaga mana bayaleore biragome í mo turu helo. Ibugua í gubalini hayago ogoninaga ínaga ibu mitangi bialu gubalini haabo habe. ²⁰ Í igini-o ínaga wali mendehondo gubalini holene irane aginagabe. Ínaga agali mende oneme bi laragome ínaga mini daraga bilo kego aginagabe. ²¹ Anduane Homogo ibugua mbirale bibahende ínaga beregoni manda biai halu ínaga hariga porego-habi handai haga ka. ²² Agali mana ko biaga kagonaga mana ko biragome ibuni gono wiaga. Ibugua ko biyagome gono wiyagoha ibuni do wiaga. ²³ Agali ogonibi ibuninaga mini haru nahaga howa ibugua lulume biagadagua biaabo haragome ibuni bo homelaga.

6

Mana maru ínaga bulene nawigo ogo

¹ Í igini-o agali mbirame mendealila dano ho heagola dano yadai nabiyagua ínaga nguliya lalu lo wiriyagua mana ogoni nakarulapeore. ² Ínaga dano henego nguliya lalu lo wirigome ínaga garabaya ale bialu gono ínaga wia harigome do wulebere. ³ Í igini-o anidagua buliya lalu lo wiriyagua í agali ogoni ibu andaneha taga pani nalu garabaya holene nakarulapego ibu karia gerai puwa í golopeha lalu lamibe. ⁴ Ínaga palia nabi halo birabi nabi abale

✧ 5:21: Min 4.26, Yar 16.17, Hos 7.2, Hi 4.13

pole manda bibe. ⁵ Ega nogorume gono ngago hondowa ti ibida piagadagua í abale ibida pole anidagua bulene wulebira.

Wali agali mangahe kamiru de hondo halimu, lenego ogo

⁶ Wali agali biabe nabiaga mangahe kamiru tihondo ina bi mbira langulene yido. Tí uburulime bialu heagoni de handalu o bialu heagonidagua bule manda bialu tí mo yalimu. ✧ ⁷ Uburuli biaruni tinaga de handameho hagabi haguanebi ogoale bidaba lowa haru hagabi mbira nahego handabe. ⁸ Ani nahegoyu tini hangu hangu mini wialu tomo bu payabu ngangí bu hombedo yalu pialu tomo gari porangi nalu hole lowa bu wia do haga kagoni. ⁹ Ani biaga kago ai wali agali mangahe kamiru tí tamuni u palu ngamigoni wene pali-aho wiaabo dege hole hame ledamibe. Tinaga tamu yu wahalu angi heyulenaga paliaho dege ngamibe. ¹⁰ U palu hameledogo emeneore lone palu wuliya laga kamigoni. Gi geru mo muli haga buwa u emeneore paluwa nde heyuliya laga kamigoni. ✧ ¹¹ Anidagua birimiyagua tínaga mbirale ngamiruni abaleore ereba hai haragola tí mbirale mbira nawi yagibanoore holeberami. Pagealime anda bangu lalu mbirale ngaru bibahendeore hilu gangalibu yalu piai haragola mbirale mbira nawiore hagadagua tí ogonibi holeberami. ✧

¹² Wali agali habane nabulene mana ko hangu biaga karume ke hangu hama ibaga biaga.

✧ **6:6:** Yob 12.7 ✧ **6:10:** Min 24.33-34 ✧ **6:11:** Min 10.4, 13.4, 20.4

¹³ Tigua bi tigatiga latagi nahe howa tini mitangi bidago gimebi gemebi demebi mana tara tara biragome ti aria maru karu manda bilo walia haga. ¹⁴ Ani bialu howa tigua mana ko hangu biaabo hole mitangi bialu wali agali maru karu ko bilo mo bia haga ka. ¹⁵ Anidagua biragome ti kagoria mo ko holene abaleore ibu wialu mo ko haragola ti lone mo bayale holene henge nawulebira.

¹⁶⁻¹⁹ Anduane Homogo ibu handabe mangaore hagane mana koore karia ngago uruni wali agalime bilo hame nalagaorego mana uru.✧

Mbira: Mine halu wali agali maru karu nagalone
ka mitangi biagabi

Mende: Ne harigaha howa ke hagabi

Tebone: Wali agali bame irane nawini bo wahagabi

Mane: Ko bule miniha magoyu hagabi

Dauni: Ko bule abale porabu hagabi

Waragane: Godi lalu ke howa lagabi

Kane: Hamene damenemabi hoba mu hagahaga bilo ndelope hagabi

Mana urunibi Anduane Homogo ibu hame nalagaore ka.

Wali agali mendeali one kayu yulene nawigo ogo

²⁰ Inaga igini-o í abahanda bia larago hale howa bialu í aiyahanda mana lawai harago mo embeda nahabe. ²¹ Libugua bi ihondo langirago inaga bu miniha mo hongowa talialu bialu haabo holene nga. Ani mo hongo howa biriyagua bi mana

✧ **6:16-19:** Iba 18.27, 120.2-3, Ais 1.15

ogoni ínaga mani magagua wirilidaguabi mandani yári birilidaguabi wu haabo holebere. ²² Í ibaga bialu poregoha bi ogonime ínaga hariga mo walia halu í u paleregohabi ogonime í mamage holebira. Paliálu heyaregola bi ogoni degeme í mini bayale wulene ngulebira. ²³ Í aba aiyalanaga bi mana larago hariga mo walia haga wá holene hale ale holebira. Bi mana ogonime í mo tiga biragola ina mana bayale tigabi ngago bialu bayale dege haabo habelonaga bulebira. ²⁴ Libunaga bi mana langiragome í wali ko biaga arume mo pila nahelonagabi mendeali ti one bedarume í dimagoli howa ndole biyagua hale nahelonagabi langulebira. ²⁵ Wali tingini bayale bedaru de hondowa dimagoli nahabe. Tinaga deme í handaya hayagua ti bedagoha poleni napobe. ²⁶ Mbiralí ibu wali agali kayu biaga baba kayu biyagua ogoni ibunaga yolo timbuni ndo emene dege tomo halu mbira hangu nolene karulape yu waholebira. Anigo mbiralime agali mendeali one baba kayu biyagua ogoni ibunaga yolo timbuni dewaore yu waholebira. Ibuninaga holene yupe halu homoleneore wulebira.

²⁷ Ira dedaore ínaga galukunini ya para hariyagua irame ínaga tingiliya bidego nadolebirabe. ²⁸ Ira timbuni dedagoria daligani ibagabu kegola ínaga ge habe nadolebirabe. ²⁹ Ogonidagua dege mbiralí agali mendeali one bedago kayu biriyagua tigua í yo pialu pe nalolebira mo ko howa baore bulebira.

³⁰ Mbiralí ibu tomo garibi laragola mendealinaga tomo wialu pedago mo nayagua nde tomo anduane biagome bi ko mbira

nalolebirabe. ³¹ Anigo ibugua binida lalu handa walia hayagua anduane biagome manani haru poragola ibugua ibu wu heneda ale bibahendeore anduanedagohondo miai holebira. ³² Anigo mbiralime agali mendeali one bedago kayu biyagua nde mana ogoni tigabi ndogo lulu howaore bulebira. Agali mana ko ogoni ale biaga kago ibugua ibuni mo ko hagaore ka.✧
³³ Ani biragola marume ibu mo ko howaore balu ibuhondo bi ko lamialu biragola taga timbuniore ho haabo holebira. ³⁴ Agali mbirali ibu one agali mendeme kayu biyagua agalinime keba timbuniore haga ngagoni. Ai ogonidagua dege wali agalinidago ibugua keba timbuni howa ibu one kayu biaga biago pani nelo mo ko howaore bolebira. Ibugua dara holene mbira nawulebiraore. ³⁵ Nogo muniru dewaoreme ibu one tawa bo miyaguabi urunime ibunaga lembo holene timbuni ngago mo ereba naholebiraore.

7

¹ I igini-o ina ihondo bi larogo hale halu embeda nahe inaga miniha bayuwaore mo yabe. ² Ani bialu ina bi larogodagua bialu hariyagua i bayale holebere. Inaga bi larogoni baya hanguore yani ho habe. Ininaga de kira kegoni mo ko holani hondowa hogorale bu hondo harilidaguaore hondo habe. ³ Ina bi laga beroru inaga miniha mo yuwa haabo habe. Mani magagua wiradagua wu haabo habe. ⁴ Mini bayale gigabi wulenegobi manda bayale bulenebi i mbalini nguinioregohondobi i dameneoregohondobi mitangi tigabi birilidagua

✧ 6:32: Min 7.7-13

bibe. ⁵ Anidagua mitangi bu hariyagua wali ibu agali one bedagome ihondo page bibiya mbaibu lowa ndole biyagua mini bayale gigabi wulene ogonime inaga pabe tigila dibidagola i porabutagi halu puwa walime laradagua hale halu bibe nahe holebere.

Wali mbira agali oneme mana ko ngubiore biaganego ogo

⁶ Horo mbiruore i ini andagani howa anda windoha de handatagi ho haru. ⁷ Ani howa handalu hewaria igiri daliahe dewaore mini nawi odahe urubi degedegeru dewa harigani puibu biyaria handaru. Maru haru dege lowa mini nawi lulu andaore igiri daliahe mbiraore panigi bendo lalu piyaria handaru. ⁸ Igiri daliahe odagoni ibu pialu wali koore mbira bereago andagani anda hanehane kaware pu banga biyaria handaru. ⁹ Ne lo waheaha arumaha piyaria handaru. ¹⁰ Wali biago ibu yari bayanda walime biagadagua bu berenego ibugua igiri odagoni haru palue lowa ndole bule manda bini. Ani manda buwa igiri biago pialu hearia hondowa wali biagome abale lola hole tagira ibini. ¹¹ Wali odagoni ibu elahe taga nahagaore biruwa andagani biru dambo nalaga hariga hariga hangu ibagabu haabo haga berene. ¹² Wali odagoni ibu horo bibahendengi agali dege taya bima hariganibi magedi hamarunagabi ibaga bume haga berene. ¹³ Ani biaga berenego wali odagonime igiri daliahe o biagoni minu yani howa nunu laya. Nunu lowa igiri biagonaga deni tigatiga handaya howa au laya.

14 I áyu mbirale loma bini mbira bo delalu henego o delarudagonaga nogo mbirini maru i andagani dawa ngelalu ibiru, laya. 15 Anidagua dawa ngelalu ai í lola harabe hondole hai bima ibalu hewaria ndodabe. Ai áyu ibalu heria lolaore kogoni, laya. 16 Ani bialu i andagani paluene tamu bayaore mo ginibu ngelalu ibiru. Tamunguru aga bayaore Iyibi dindi tawe kala tara taraherume dungua ho ngeledo, laya. 17 Ani bialu tamu odagoriani padua tara tara nga baya tara tara biagaru odope howa baya ngabu ngeledo, laya. 18 Ani bidogo iya gini bialu turuhu bedabaore egabile labiyago mbaibu, laya. 19 I agalini ona andagaha nahego ibulubada lowa gi nahabe. I agalini ibu dindi kaundiaore mbiraha ho hama piyagoni. 20 Ibu muni dewaore hombedo yalu piyago abale dai nabulebira. Sarere kira ale hai halu dai bulebira manda bido, laya. 21 Wali biagome igiri daliahe biago ndole bu mialu igiri biagonaga bu mini mo heya holenaga bi hale hoabi tara tara dewaore lene. 22 Wali biagome bi ani layagola igiri ibugua hale halu ibu abale wali biago andaga piyadagua haruru pene. Nogome ibu bo dawale haru piarua manda nabi howa nogo anduane-naga geha haruru piagadagua ibu wali biago haruru pene. Agali luluyu karia garabaya helo gi minu huba buwa garabaya haru poradagua bini. 23 Igiri odagoni ibugua manda bialu ibu timu mbirameibunaga gubalini mogo bianeoregoria bolomogo biragola ibu bo ibira holobada lowa ibu manda nabi pene. Nogo gabuame niaḡo weda manda nabi howa gerai mabu dugua hole pupe halu karia ibuni niaḡo wedagoha do wiaganedagua

do wialu homole porogonida ibu manda nabini.

²⁴ Ani biyane handarugo ai inaga iginiru-o tigua ina bi larogo baya hanguore hale hoa howa hale halimu. ²⁵ Wali ko ngubi ogonibime tinaga bu mini ba mulani tí gi howa igilo muwa halimu. ²⁶ Agali igini dewaore wali ko ogoni aleme mo ko hai halu agali dagalabe nahe dewaore balu homelai hene ngago wali ko ogoni ale bedagoria tí kaware hapara nahe gi howa igilo mialu tí kaundia halimu. ²⁷ Bayanda wali andaga pole hariga pedagogoni homaliha anda pole hariga poradagua bida. Wali ko ogoni ale bedago andaga pole pirimiyagua o homene dinini pu hagaha pole poramigoni.

8

Mini bayale gigabi wuleneme biaganego ogo

¹ Mini bayale gigabi wuleneme wandari mbira heyu howa olaradagua ina olalu ka.✧

Manda buleneme bi larago ina hale habehe kama.

² Ibugua hariga bare hambene ngarunagabi hariga gebage ngarunagabi heyu howa ina olalu ka.

³ Tanoha anda pole wali agali ubanda tagi biaga panga haraba dugu ai kagoria howabi inahondo agua lalu ka.

⁴ Dindi wali agali kamiru bibahendehondo ina tí olalu kogoni.

⁵ Wali agali miniha boga nabi kamiru tí ogoni mo yule i kogoria ibidaba.

Wali agali mitangi bayuwa tigabi nabiaga kamiru

✧ **8:1:** Min 1.20-21

tí ogoniore mo yule i kogoria ibai hadaba, lalu ka.

6 Ina tihondo bi baya buruguleorebi tigabiorebi langigi berogo bayuwa hale hadaba.

7 Ina horo bibahendengi bi heneneo hangu laga kogoni.

Ke holenebi bi yole ko tara tara ngarubi i hame nalagaore kogoni.

8 Ina bi laga bialu kogoni bibahende tigabi hanguore lalu kogoni.

Bi ke howabi wali agali mo guya holebi mbira nalagaore kogoni.

9 Wali agali tinaga mitangi bulenebi manda bulenebi wale tigabi karume ina bi larogonaga tenego manda biai ka.

Tigua ina bi larogoni henene laralo manda bulebira.

10 Inaga bi tihondo langialu kogoni muni ngolo silibabi ale ndo inaga bi ogoni ibu galone daligaore pale ngago

tigua ogoni duniniore lowa yamilimu.

11 I mini Bayale Gigabi kogoni.✧

Dindini tole ale tara tara ngiringarale palido hene duguwa

muni milo wabu ngarubi ndo kogoni.

Mbirale mbira baya ti hame lagane ale dindini ngarubi ndo

i baya gibi daligaore kogoni.

12 I mini Bayale Gigabi kogoni.

✧ 8:11: Yob 28.15, Iba 19.11, 119.127

Mana bayale wále agua bialu holene nga lalu
 ina manda bidogoni.

Ina mbirale bibahende bayuwaore manda biai
 howa
 mbirale baya hangu dabaga bulenego manda
 bidogoni.

13 Wali agali Anduane Homogo andaneha howa
 ibugua laradagua bialu haga karume
 mana ko bulene handabe manga holebira.

Mine holeneru ininaga mini mo yaraga holeneru
 mana ko tara tara buleneru ke holeneru
 mana uruni aleru i hame nalagaore kogoni.

14 Ina mbirale bule lalu manda mandabu wuwa
 bule ledogonidagua biruli.

I mitangi bayuwa tigabiore biaga howa hongo
 gibihe kogoni.

15 Kini agali karumebi agali haguane karumebi
 tininaga dindi bayuwa hondo helo

ina biamogo bialu dindi mo baya holenenaga
 bi mana bayuwa wabu wilo biamogo biruli.

16 Dindini wali agali hondo haga agali haguane
 karu damenego bibahendeore ta nabi ina
 biamogo bigi berogome
 tigua wali agali haru kagoni.

17 Wali agali i hondole lowa hongo howa taya bialu
 karume

i handa walia holebira.

Wali agali i gubalini haga karu ina ti gubalini
 timbuniore haga kogoni.

18 Ina wali agali mo homogo holene mbirale de-
 waorebi
 mini mo yaraga holenebi tihondo mule ko-
 goni.

Ti mana bayale tigabi bima pialu ti homogo hole-
nenaga mbirale bayale bayale handa walia
helo hamelo kogoni.

19 Ina mbirale tihondo miagane ngogo
muni ngolo silibaru emene bayale lowa baya
daligaore miaga kogoni.

20 Horo bibahendengi ina mana tigabi hangu bialu
haga kogoni.

Dabolene tigabi dege dabaga kogoni.

21 Wali agali i gubalini haga karu ina tihondo
homogo holenenaga dewa mialu
ti andagani mbirale bayale bayaleme wu tolo
tagi helaruli.

22 Ala bambaore Anduane Homogohanda mbirale
wabule lowa iore ala wabini.✧
Ani buwa mani ibugua mbirale maru maru
wabini.

23 Ala bambaore Anduane Homogohanda dindi
nawabi howa
piganengi iore ala wabiyagola i ala hene.

24 Anduane Homogohanda iba solowarabi iba
bedaru damene bibahendeorebi nawabi
howa
iore ala tagira ibu helenego kogoni.

25 Hari emene wedarubi timbuni wedarubi
nawabi howa
iore ala wabu helenego kogoni.

26 Dindi bibahende ngarubi mabu wima pedarubi
uruni bibahende nawiaha i ala wabini.

27 Anduane Homogohanda hari daliga li kago
wabialu howa

✧ 8:22: Min 3.19, Yo 1.1, Mo 3.14

hari ligonime iba solowara mo mabu bupe
 helayadagoningi
 i ibula hene.

28 Ibugua beraliba li harini ngelalu dindiha howa
 iba dugu dagadaga bilalu
 dindi biru namu lalu iba solowara tagira ibu
 berelayadagoni
 i hewane dege ani bini.

29 Iba solowara ibu birairi helogoria tu bo mialu
 tu o werogo bolodaga holeni lalu lamiyangi i
 hene.
 Dindi timbuni ogoni wabu wulenaga gumuni ala
 ibu pelayangi i hene.

30 Anduane Homogohanda biabe uruni bigi
 biyangi i ibu heba henego
 ibugua i mbirale mandabi biabe de hondo
 haga haradagua helaya.

Ibugua mbirale wabigi biyaru hondowa ina turu
 gibiore ho harugome
 Anduane Homogo ibu mo turu haga biru.
 Ina Anduane Homogo ibu deni turu timbuniore
 ho haru.

31 Dindi ogo bibahende wabu wiyagobi
 wali agali dindi ogoriani wabu helayagobi
 hondowa
 i turu timbuniore ho haru.

32 Anigo ai mini bayale gigabi ibugua bi agua
 latago hara.
 Inaga waneiginiru-o tigua inaga bi larogo baya
 hangu hale halu
 ina biagane mana ngodagua tigua talialu bil-
 imu.
 Anidagua birimiyagua ti turuho holeberami.

- 33 Ina tí lawai haga berogoni baya hangu hale haga bilimu.
 Ani birimiyagua tí mini bayale gigabiwi holeberami.
 Mana ogonidagua bulenego hado wanahalimu.
- 34 Wali agali inaga bi larogo hale halu biaga karu ti turu holene nga.
 Ina ti horo bibahendengi lawai holiya ibuwa in ubanda tagi biaga anda harabani ibu haabo haga karu ti turu haga kagoni.
- 35 Wali agali in yamu yu karu ti holeneore yu holebira.
 Ani bialu Anduane Homogo ibugua tihondo turuore ho holebira.
- 36 Wali agali in yamia nabi karu ti tinime tini mo ko halu ka.
 Mbiralin handabe mangaho kago ibu homolene hamelo kagoni.

9

Mini bayale gigabi wulene wali agali olalu kago ogo

¹ Mini bayale gigabi wulene ibugua ibunaga anda mbira bu heleda. Anda ogoninaga gene karia baya hanguore bogo mbara laga buwa mo yari bia howa anda gene weda. ² Ibugua nogo mbira bo dawalu waini iba wiaruni mo den-debiore howa nga. Ani buwa tomo nalu birulene dagiaru bu manda manda buwa ngeleda. ³ Ani bu ngelowa ibunaga biabe bia haga wandari biru wiaru uyuna tanoha dindi bare hambene wiarunaga pu howa ogodagua lalimu lalu lamiya.

⁴ Wali agali mini timbuni nawi kamirubi lulu ale bu kamirubi bibahende mini bayale gigabi wulene andaga ibidaba. ⁵ Tomo dawa ngogobi waini iba dendebe hambu ngogobi nole ibidaba. ⁶ Mini nawi howa mana ko bialu kamiruni wahalu holene bayale yu hole mo ibidaba. Mini wulene hariga ngagoria anda ibalimu, laya lene.

Agali kiralinaga mana ogo

⁷ Wali agali minehe balagala haga kagohondo ogonidagua nabibe lalu ina mo tiga biriyagua ti ihondo bi ko lalu ladai bulebira. Wali agali ko kago mo tiga biriyagua tigua i balu inaga tingini mo ko holebira. ⁸ Ani bulebirago mine halu balagala haga kago mo tiga nabibe. Ibugua ila waitigi ho haabo holebira. Anigo mbirali mini bayale gigabiwi kago mo tiga biriyagua ibugua ihondo turu ho holebira. ⁹ Mbirali mini bayale gigabiwi kagohondo bi lamiriyagua ibuha mini bayale gigabiwi timbuniore holebira. Ani bialu mbirali mini tigabi kagohondo bi lariyagua ibunaga manda ngagoha mo tago holebere.

¹⁰ Mini bayale gigabiwi holene hame lariyagua ini ala Anduane Homogo andaneha holene nga. Anduane Homogo ibu bayale tigabiore kago i manda bayale henene mo yu keyagua i manda timbuniorewi kegoni. ¹¹ Mini bayale gigabi wulene yu kegome i dindini mali dewaore howa hodagua holebere. ¹² Miniha i mini bayale gigabi wulene yu hariyagua ini mo bayale halu mini timbuni taraore yu holebere. Anigo i manga halu

✧ **9:10:** Yob 28.28, Iba 19.9, 111.10, Min 1.7

hado wahene mbirago hariyagua nde mini mandala nawiore holebere.

Mini nawime wali agali olalu kago ogo

¹³ Mini nawi howa biagane ngago wali mini nawime lulubi lagimbu bialu biagadagua biaga nga. ¹⁴ Wali ko uruni aleme ibunaga anda harabanibi tano hanuni bare hambene ngagoria howa dagia ngagoriabi birigi biaga. ¹⁵ Ani biruwa ibugua wali agali maru tinaga biabe biala heneruha pole harigani pugu biraru olowa ibidaba laga. Ani lowa ibugua tihondo lalu, ¹⁶ Mini timbuni nawi kamirubi lulu ale kamirubi tí j andaga ibidaba, laga. ¹⁷ Ani lowa ibugua lalu, Iba mendealinaga hambu ngaria mo page binigo iba ogoni gagahe nolene dendebiore wulebira. Tomo mbiralinaga wialu pedago o howa mo kayu binigo ogoni dendebiore holebira, laga. ¹⁸ Agali maru ibunaga bi hale hole ibiyaru ti wali biagonaga anda tamuha ko ngubiore homali ale ngu bialu kago nahende haga. Wali ogoni ibu bedaria agali maru ala pendarubi áyu pialu karubi homene dininiru pu hagaha pu kago ti manda nabi howa ibu bedaria piaga.

10

Solomonohanda mana bayale gigabi maru lowinigo gilibu ngago ogo

¹ Mana bayale gigabi bialu holenenaga Solomonohanda bi tumagi laga binigo ogodagua leda.

Waneiginiru ti mini bayale gigabiwi kayagua ti aiyá abala turuho holebira. Anigo waneigini ti

mini gigabi ndo mini nawi kayagua ko biragome ti aija abala mo tandaga holebira.

² Ína muni page binigome homogo hariyagua muni ogonime í mo bayale naholebira. Anigo ína mana tigabi hangu ngaru talialu biaabo hariyagua mo ko holene mbira íha nawulebira.

³ Anduane Homogohanda wali agali tigabi karu tomo nolene mbira burupale nahelaga ka. Anigo wali agali mana ko biaga karume mbirale hamelo kago milo henge namiaga ka.

⁴ Í biabe bulene mangahe hariyagua yagibano noa noalo holebere. Anigo í biabe ebebebi hariyagua mbirale dewawi homogo holebere.

⁵ Agali miniwi kagome tomo nolene tu haragola bu mogobu wiaga. Anigo agali mbira ibu biabe nabi palia hangu biyagua nde horo ogonangi tomo nolene nawidagola ibu one waneigini heba ti noa noalo howa taga pani nolene wulebira.

⁶ Anduane Homogohanda wali agali mini tigabiwi karuhondo bayale dewa miaga ka. Anigo wali agali ko kago ibugua bi laragome wali agali mo hondo holenaga miniha ohe howa bi laga ka.

⁷ Wali agali mana bayale biaga karu homarangi marume ti mitangi bialu dara howa mani tigua bayale biyarunaga te laabo haga. Anigo wali agali mana ko biaga karu homaragola marume ti abale embedaho wahaga.

⁸ Wali agali mini bogabi karu tigua wali agali marume ogodagua bibe lalu bi bayale lamiragola ti bayuwa hale haga. Anigo wali agali mini nawi howa bi habane nabulene kudaga bi dege laga karu ti mo ko holebira.

9 Wali agali mini tigabiwi karu ti miniha maburabi holebira. Anigo wali agali mana ko biaga karu tinaga mini ko do habe nahe holebira.

10 Mbiralime henene lolene ngadagua la nabi hayagua ibugua genda dewa mo yalu ibaga. Mbiralime kudaga bi dewa lagimbu biaga kago ibugua mo ko holebira.

11 Wali agali mini tigabiwi karunaga bi larago haabo holene iba ale. Anigo wali agali mini kowi karunaga bi laragome tininaga miniha ko ngago do howa tigua wali agali maru karu mo ko hole manda bu haga ka.

12 Handabe manga holeneme ko mo bia haga. Anigo ko biagame ko bibahende biniru gubalini holeneme la nabi wahaga.✧

13 Mbiralali ibu mini dingidangiale kagome ibunaga miniha bayale gigabiwi howa bi latagi haga. Anigo mbiralali ibu mini giga napale kago ibu pani nolene wulebira.

14 Mbiralali mini bayale gigabiwi kagome manda tara tara bulene ibunaga miniha yu haga ka. Anigo mbiralime bame kudaga bi hangu lalu kagoria ko abale anda ibilo henge miaga ka.

15 Tano pabe bu yanda howa tamuha wiagadagua wali agali homogo karu ti mbirale bu ngarume pabe bu mabu bidagola bayale ka. Tano pabe bu yanda nahe howa wiagadagua yagibano karu mbirale burupale kagome ti abale mo ko haga.

✧ **10:12:** Ya 5.20, 1 Pi 4.8

16 Bayale biragonaga yolo haabo holene nga. Anigo ko biragonaga yolo ko dewa bilo mo bia haga ka.

17 Wali agali maru mana birago mendealime mo tiga biragola hale haga karu ti haabo holene harigani pialu ka. Anigo wali agali maru mana mendealime mo tiga biragola i ndo lalu hale nahaga karu ti mo ko holene harigani pialu ka.

18 Mbiralime wali agali maruhondo keba howa nahe tingi halu kago ibunaga miniha ko do haragome ibu tindule hangu laga ka. Mbiralime diburibu loyu ibaga biaga kago ibu mini nawi lulu ale ka.

19 Mbiralime bi dewa laga kayagua ibunaga bi laragome ko dewa bibehe holebira. Anigo mbirali ibu mini bayale gigabiwi kayagua bi dewa lagimbu nabi holene nga.

20 Wali agali mini bayale tigabiwi karunaga bi larago muni siliba bayaleorego ale ka. Anigo wali agali ko biaga karunaga mitangi bulenego habane nabulene hangu mitangi biaga ka.

21 Mbirali mini tigabiwi kagonaga bi laragome wali agali dewa biamogo bulebira. Anigo mbirali mini nawi howa biragome ibuni bo homelolebira.

22 Anduane Homogo ibunime ina biamogo bialu mbirale dewa ngiyagua urunime ina genda namo ngulebira.☆

23 Wali agali karume ko ngaruni bia dege dindi hole lowa turuho kayagua ti mini nawi lulu ale ka. Anigo wali agali manda bayalebi mini bayale

☆ **10:22:** Fig 24.35, 26.12, Iba 37.22

gigabiwi karume mana bayale ngaru hangu bule lowa turuho holebira.

²⁴ Mini tigabiwi karu ti tini hame lara alego mulebira. Anigo ko biaga karu tini mo gi hara alegoore mulebira.

²⁵ Wali agali ko biaga karu ti kagoria ko bulene mbira ibiragola puyabu timbuni iba li heba ibuwa mbirale ngaru yalu piai hagamagua ti yalu piai holebira. Anigo wali agali mana tigabi biaga karu ti dege hongo howa bayale haabo holebira.

²⁶ Wali agali mangahe karuhondo inaga biabe biaha nalabe. Irane marasini kome ne hambuni kau biagamaguabi ira haguame de iba dege dindi hagamagua bialu ina ibuhondo handabe manga holebere.

²⁷ Anduane Homogohanda bi laradagua bialu hariyagua dindini lu holebere. Anigo ko biaga karu tigi mandi hangu halu tinaga horo nakaha abale homolene wulebira.✧

²⁸ Wali agali mini tigabiwi karu ti Anduane Homogohondo mini dunubia ho howa turu halu holebira. Anigo ko biaga karu tigua bayale mbira nahende ti bameore holebira.

²⁹ Mini tigabiwi karu Anduane Homogohanda ti baya hangu handayaho haga ka. Anigo mana ko biaga karu ibugua ti kagoha ko anda ibilolebira.

³⁰ Wali agali mini tigabiwi karu ti dindini bayale haabo holebira. Anigo ko biaga karu ti dindini haabo naholebira.

³¹ Wali agali mini tigabiwi karume bi larago mini bayale gigabi holenenaga laga ka. Anigo wali

✧ **10:27:** Iba 19.9, 55.23, Min 9.11

agalinaga hégame bi ko laga kago ogoninaga ne hambu ndibulo waholebira.

³² Mini tigabiwi karume bi lalu howa wali agali hale ho karu ti mo dende bia holenaga manda bialu bi bayale laga ka. Anigo wali agali mini kowi karu tigua bi laragome wali agali hale ho karu mo tandaga haga ka.

11

¹ Wali agalime mendealinaga mbirale yidago mo page bulenaga genda magi handaga ngago ke howa wiagadagua ndo hada dai biaga karu Anduane Homogohanda ti handabe manga haga ka. Anigo maru genda magi tigatiga ngadagua handalu yolo bulene ngadagua biaga karuhondo ibugua turu haga ka.✧

² Wali agali tininaga mini yaraga haga karu mani taga pani nolebira. Mini bayale gigabiwi karu tigua tini mo dindiha ho haga ka.

³ Wali agali mini tigabiwi karume mana tigabi dege biaga ka. Anigo ke haga karu ti tininaga ke howa mana biaga ngagome tini mo guya haga.

⁴ Mbirale dewawi homogo ha hariyaguabi í homolene horo harangi urunime í mo wia nablebira. Anigo ina mana tigabi ngaru talialu bialu hariyagua nde ogonime í biamogo biragola í abale homa nabi luore holebere.

⁵ Wali agali tigabi karume mana tigabi dege biragome tini biamogo biragola hariga tigabi ngagoria pialu holebira. Mana ko biaga karume tini mo ko haga ka.

✧ **11:1:** LBM 19.35-36, Man 25.13-16, Min 16.11

⁶ Wali agali mana tigabi biaga karu tini mana tigabi ogonime ti bayale helonaga biamogo biaga. Anigo dimagoli halu mana koru bialu haga karu tininaga mana ko biyagome tini mo ko haga nga.

⁷ Wali agali ko biaga karume tininaga hongome mbirale bayale ngaru mo wu holeberamabe toba ho haga ka. Anigo mani tigua mbirale mbira bule lowa tinaga miniha magoyu hayago tini homaragola tini heba homamaga haga.

⁸ Wali agali mana bayale biaga karu ti kagoha genda tandagaru anda ibiyagua Anduane Homogo ibunime ti pele miaga ka. Genda tandaga urunibi wali agali maru mana ko biaga karuha mo ya holebira.

⁹ Mbirali mana ko biaga karume bi ko lalu ndelayagua tinaga bi ogonime wali agali bu karu mo ko haga. Anigo maru mini tigabi karu tigua tinaga mini bayale gigabi ngagome tini pele miragola ti bayale holebira.

¹⁰ Mana tigabi bialu haga karu tinaga holene bayaleore ngagola wali agali bu karume turu hai holebira. Anigo mana ko biaga karuni aria mbi-rago homayagua wali agalime turu timbuniore holebira.

¹¹ Wali agali mini tigabi karu tigua mana bayale biragome tinaga tanoha bayale holene wulebira. Anigo wali agali mana ko biaga karu tigua bi ko tara tara laragome tinaga tanoha wali agali karu mo ko haga.

¹² Mbiralime wali agalihondo bi ko lalu mege biyagua ogoni ibu mini nawi lulu ale ka. Wali agali mini bayale gigabiwi kagome bi ogoni ale nale ema nabi holebira.

13 Mbiralime bi diburibu laga kagohondo bi do henego ibu lamulene nawi. Ai mini bilinahe kagohondo lamulene karulape.

14 Gabumane haru haga karume wali agali hariga bayaleni pelo walia nahayagua wali agali mo ko halu dindibi mo ko holebira. Anigo gabumane biamogo bialu mitangi bayale talebu mulene dewa bu hayagua wali agali bayale holebira.✧

15 Mbiralime dano henego ibuni mibe naheyagola ina mia holiya leneyagua ogoninaga mani ini genda timbuni wulebira. Ogoninaga i bayale hole manda biriyagua ina mana ogonibi ngagoria wandialu habe.

16 Wali mana bayale biaga bedaru wali agali marume tinaga mini yaraga halu yo nahondolebira. Anigo wali mana ko biaga bedaru ti taga pani nalu birulebira.

Agali mangahe karume mbirale nayi holebira. Agali biabe ebebebi hongo howa bialu haga karume mbirale dewa wua holebira.

17 Ina wali agali maruhondo dara howa biamogo biriyagua mana ogonibi beregome ini biamogo beregoni. Anigo ina maru mo tandaga hariyagua inibi mo tandaga holebere.

18 Wali agali ko biaga karume mbirale ngaruni tini biamogo nabibehe habane nabuleneore ngagoni. Anigo wali agali bayale tigabi biaga karume biragonaga yolo bayale mulebira.

19 Wali agali mana tigabi dege biaga karu ti haabo holene yulebira. Anigoyu wali agali mana ko dege bule hamelo karu ti homolene wulebira.

✧ 11:14: Min 15.22

²⁰ Anduane Homogohanda wali agali ko hangu mitangi biaabo haga karuni ti handabe manga ho kagoni. Ibugua wali agali mana tigabi biaga karuhondo gubalini ho ka.

²¹ Anduane Homogohanda wali agali ko hangu biaga karuni manani helalu ti pani nolene ngago heneneore na bulebira. Anigo wali agali mana tigabi biaga karu ti pani nane bayale helolebira.

²² Wali mbira dengui bayaleore biruwa ibugua mana ko hangu biaabo haga bedayagua ogoni ibu gi magi ngolome wabini nogoni yári bia howa nguira da haganego ale beda.

²³ Wali agali mini tigabi karume ti hameledaru biragola bayale dege tagira ibulebira. Anigo ko biaga karume tini hame ledaru biyagua ko dege tagira ibiragola bibahende karume keba hai holebira.

²⁴ Wali agali marume tinaga muni mbirale ngaru wali agali maru turu helo migi buwa uruni tinaga biabe biragoha muni dewaore wia tago haga. Anigo wali agali marume tinaga mbirale mbirale ngaru mendealihondo tale bialu mibehe howa namiyagua ibuni noa noalo hangu halu burupale haabo holebira.✧

²⁵ Wali agali mbirame ibunaga mbirale ngaru wali agali maru biamogo bialu miyagua ibuni dewaore yu haabo holebira. Ína wali agali maru biamogo biriyagua tigua nde í biamogo biadai bulebira.

²⁶ Mbiralime ibunaga tomo yolo bule ibiragola yolo dibaudu howa mule layagua ogoninaga maru tigua ibu mege bulebira. Anigo wali agalime

✧ 11:24: Iba 112.9

ibunaga tomo yolo bule ibidaba layagua tigua ibuhondo turu holebira.

27 Mbiralime mana bayale hongo howa talialu biyagua wali agali marume ibuhondo turu howa dungulo holebira. Anigo ibugua ko hangu bule manda biyagua nde ko hangu handa walia holebira.

28 Wali agali mbirame ibunaga mbirale ngaru mitangi bialu mo tene hayagua nde ibu dalu ibirangi ira yuni gilope hagadagua ibira holebira. Anigo mini tigabiwi karu ti ira yuni gaeangi gahenge haabo hagadagua holebira.✧

29 Agali mbirali ibugua ko biragome ibu one waneigini karuha ko yu anda ibilaragola ibunaga mbirale bibahende ngaru ereba hai halu nayi holebira. Ogonidagua dege mbirali mitangi bayale nabiaga kago ibugua mini bayale gigabi kagonaga biabe bia haga holebira.

30 Mini tigabi karume mana birago haabo holene lini daga ira ale ka. Agali mini bayale gigabi kago ibugua agali maru ibula mini mbiraore howa mandagi hole hame laga ka.✧

31 Wali agali mini tigabi karu ti dindi ogoria howa bayale biyagonaga yolo miaga manda bidama. Ogonigo wali agali mana ko biagaru tigua ko biyagonaga pani mia nabi yo pialu polobada manda nabimiya. Anduane Homogohanda tihondo ko biyagonaga pani mulebiraore ndobe.✧

✧ **11:28:** Iba 1.3, 92.12, Yar 17.8 ✧ **11:30:** Dan 12.3, 1 Ko 9.19, Ya 5.20 ✧ **11:31:** 1 Pi 4.18

12

¹ Wali agali mini gigabi holene hamelo karu tigua mana ko biyago mendealime mo tiga bi-ragola ti turu haga ka. Anigo mbirali ibu ko biyago mendealime mo tiga bilo hame nale kago ibu mini nawi lulu aleore kagoni.

² Anduane Homogohanda wali agali bayale bi-aga karuhondo turuho kagoni. Anigo wali agali ko hangu bule manda biaga karu ibugua ti pani mule mandabu ngeleda.

³ Mbiralime ko hangu biaabo haragome ibunaga holene bayale helo mo hongo naholebira. Anigo mbiralime mana tigabi hangu biaabo hayagua ogoni ibu ira pini dindiha anda pedagola agalime duguabe nahe hagagobi ka.

⁴ Agali one mana bayale biaga bedagome ibu agalininaga mini yaraga haga. Anigo ibu oneme mana ko hangu biaabo haga bedayagua ibu agalininaga kuniha warago ko mbira kuni bom-boro bima anda piagago ale beda.

⁵ Wali agali mini tigabi karume mana tiga-biru hangu bule manda bu haabo haga. Anigo wali agali mini kowi karume wali agali maru mo hondo holene tara tara mitangi biaabo haga ka.

⁶ Ko biaga karunaga bi laragome mbirali homelo bole lowa ha do howa mayu hagago ale nga. Anigo mini tigabi karunaga bi laragome wali agali genda yu karu biamogo bialu bayale helo mo paliaho helaga.

⁷ Ko biaga karu tinaga aguanene mbira yu wa nahe ereba halu homa maroore bulebira. Anigo tigabi biaga karu tinaga aguanene ereba nahe bayale ho dame bima puabo holebira.

⁸ Mini bayale gigabiwi karu wali agalime tinaga mini yaraga holebira. Anigo mini nawi kagonaga mini marume hangedape holebira.

⁹ Agali mbirame mine halu i homogo kogoni lowa ibu tomo nolene burupale kayagua ogoni nakarulape. Anigo agali mini lene ndo mbirame ibunaga biabe bia haga mbiraore hangu ibu andagaha helo kayagua ogoni ibu agali mende homogo tingi haga biago bolangua ho kagoni.

¹⁰ Wali agali tigabi karume tinaga nogo ega hinayaru dara howa bayuwa de hondo haga. Anigo agali ko karume tinaga nogo ega hinayaru бага bialu bayuwa de hondo nahaga.

¹¹ Wali agali biabe erekuibi biaga karume ti tomo nolene dewa bu wulebira. Anigo mbiralime habane nabulene tara tara ngagonaga biabe erekuibi bialu hayagua ogoni ibu bame bu waha-rago ibu mini nawi ka.

¹² Ko biaga karu tigua marume ko bialu mbirale dewa mo yarago dimagoli howa hamelo wiaga. Anigo mana tigabi biaga karu ti bayale biragome tinaga holene karulapeore holebira.

¹³ Ko biaga karunaga bi ko laragome tini garabayabu wiaga. Anigo bayale biaga karu ti kagoria genda ibiyagua ti yo pialu polene hariga wulebira.

¹⁴ Ina bi laregobi mana beregobi bayaleyagua ogonime i bayale habelo biamogo bulebira. Anigo ini beregonaga yolo mulebere.

¹⁵ Wali agali mini nawi karume, Ina tigatiga manda bidamago, lo mitangi biaga. Anigo wali agali mini bayale gigabiwi karu tigua marume

mitangi bayale talebu miragola turu halu hale haga.

¹⁶ Mbiralali mini nawi kagome ibuhondo ko mbira biragola keba abaleore haga. Anigo mbiralali mini bayalewi kagohondo marume bi ko layagua ibugua donge halu bi ladai nabi mini burugulo naholebira.

¹⁷ Godi laragola agua biya lalu de hendene kago ibu agali henene lagame kayagua ibugua henene hangu lolebira. Anigo ibu agali ke haga kayagua ogoni ibugua godini tindule nabinigobi lolebira.

¹⁸ Mbiralime mitangi bayuwa nabi howa bi layagua nabime nogoba hagadagua ibunaga bi laragome mendealinaga bu habane nogoba holebira. Anigo mbiralali mini bayale gigabiwi kago ibugua bi laragome marasini bayaleme mo dabi hagadagua mo bayale holebira.

¹⁹ Ke holene tigi mbira hangu howa ereba haga. Anigo henene lolene wiaabo holebira.

²⁰ Wali agali ko hangu bule mitangi biaabo haga karu tinime tini mo hondo hara. Anigo wali agali bayale helonaga biamogo bulene mitangi biaga kago ibuni turuhu holebira.

²¹ Wali agali mini tigabiwi karu ti kagoria genda mbira handa walia naholebira. Anigo wali agali ko biaga ti kagoria ko dewa wiaabo holebira.

²² Anduane Homogo ibu agali ke haga bibahende karuhondo turu nahe howa waitigi ale haga ka. Anigo ibu henene hangu laga karuhondo turu haga ka.

²³ Wali agalime mbirale bayale bulene mandabidaru abale latagi nahaga. Anigo wali agali mini nawi karume bi anda dewa howa laragola

wali agalime ibunaga bi hale howa ibu agali mini nawi lulu ale ka manda biaga.

²⁴ Biabe erekuibi hongo howa biaga kagome handayaho haga holebira. Anigo biabe mangahe karu garabaya biabe ale biahaga holebira.

²⁵ Mbiralali mini burugulo haabo haga kago ibuha genda tagira ibalu ibunaga mini mo ko holebira. Anigo mbiralime ibunaga nenegehondo bi bayale layagua bi ogoni laragome ibu nenege kago miniha dungulo holebira.

²⁶ Wali agali mini tigabi karume tinaga nenegehondo hariga tigabi walia halu de hondo haga. Anigo mana ko biaga karu ti hariga tigabi pedago yu wahalu pu luluyu haga ka.

²⁷ Agali mangahe karume tia bo puwa mbira naboyiore dai bulebira. Anigo biabe pinditigi kau bogalo biaga karu ti agali mini lene holebira.

²⁸ Wali agali mana tigabi bialu karu ti haabo holenenaga harigani pialu ka. Anigo ko bule-nenaga hariga pu maro bialu homolene dege wulebira.

13

¹ Waneigini bayale miniwi karume ti aīya abalanaga bi larago hale holebira. Ai ko minehe karume mbiralime ti mo tiga bilo hame nalolebira.

² Wali agalihondo bi bayale tigabigo hangu laga kago karia mbirale bayale bayaleru anda ibugu bulebira. Ai wali agali ke hagaru mbirale mbira bule lo winigo puguaga karu ti wali agali maru karu bo wahole bulenego hangu manda bialu haga ka.

³ Mbirali ibunaga ne harigaha howa bi laga birago bayuwa minila haru howa laga biyagua ibu genda nahende bayale holebira. Ai mbirali mini haru nahe howa bi bame nagalone lagimbu biaga kago ibu ibuni bime genda tara tara ibuni kagoria mo yu anda ibulebira.

⁴ Mbirali mangaha kagome mbirale ngaru hameore timbuni layaguabi nayulebira. Ai wali agali erekui biabe biaga karume ti erekui biabe bialu mbirale ti hame lara ale mo wiai holebira.

⁵ Wali agali baya mini tigabiwi karume ke tara tara holenegro ti handabe manga timbuni haga. Ai wali agali mini kowi karu ti mana ko tagabi ngaru taga nahe bialu haga ka.

⁶ Wali agali mana tigabi biaga kago tinaga pabe tigila tini mana tigabi biragome hapai haragola ti tamuha bayale holebira. Ai wali agali ko biaga karu ti tinime mana ko bigi biragome mendeali ndo tiniore mo ko haga bulebira.

⁷ Wali agali marume mbirale mbira nawiore howa yagibanome homogo tingi haga biaga. Ai wali agali maru homogoore mbirale dewa bu hombedo wu howa mbirale nawi yagibanoore tingi haga kagoni.✧

⁸ Wali agali homogo karu pagealime bo wahole biyagua ti gi tagotago muni bu yidago ba ede halu tini yo pialu pole ka. Ai wali agali yagibano karu ti pagealime tinaga mbira agi yidago muluba ndoda handala ti gi nahe hada holobu haga ka.

⁹ Wali agali mini tigabiwi howa mana tigabi biaga karu ti lamu hale wa bayaore hamehe ngaligobi ka. Ai wali agali mini kowi howa mana

✧ 13:7: Min 12.9

ko biaga karu ti lamu hale hundiama dalidali biaganego ale ka.

¹⁰ Mine holeneme keba holenebi gungu bu-lenebi yu anda ibagane. Ai marume lamirago hale halu laradagua biyagua wali agali ogoni mini bayale gigabiwi holebira.

¹¹ Muni awadaga mbira ibu ngaria mo yu hariyagua muni ogoni abaleore ereba hai holebira. Ai erekui biabeore bialu emeneore mbira ilu wigi binigo anda halu timbu holebira.

¹² Mbirale mbirani mini pagaho karia mbirale odagoni habo layagua miniha dugupe ho haga. Ai miniha mbirale mbira bia nabira mandabu henego henene halu biyagua turu holene tagira ibalu miniha ho dungulo daibu hagane.

¹³ Mbirali ibu mendealime bi bayale ibu bi-amogo bialu lamirago mo wahalu piyagua ogoni ibu gendabi hangu handalu kane ibuni mo ko holebira. Ai mendeali bi ogonidagua lamiragola ibunaga koyane layada lalu lamirago hale halu biyagua ogoni ibu bayale turubi hama polebira.

¹⁴ Wali agali mini bayale gigabiwi karume mana lawai halu karuni holene miaga iba duguaradagua bialu ka. Bi mana tigabi lawai hayarume ti homolene ngagoria kaware kagola nahome yo pialu ibida pelo hariga walia holebira.

¹⁵ Wali agali mbirale bayuwa mandabi kago mo yo nahandaramali. Ai wali agali ke hagaru mbira buliya lowa lahondo haga karu ti hama pialu tini mo ko holene tagira pole pora.

¹⁶ Wali agali miniwi karume miniha bayuwa mitangi ala buwa mani mbirale biatagi haga bulebira. Ai wali agali mini nawi karume tini

mini nawi lulu ale ogobi kama lalu tinaga mana bibahende handai helo walia hai holebira.

¹⁷ Wali agali bi yu puibu biaga kagome bi lamibe lenegobi ndo ke howa mo mendedagua howa lamiyagua genda tara tara tagira ibaga. Ai bi henene lamibe lenedaguaore lamiyagua o wali agali bayuwa helonaga mo palia holebira.

¹⁸ Wali agali marume ti mana lalu mo tiga biragola ti hame nale howa dogaho haabo hayagua ogoni ibu yagibanoore halu tagahe haabo holebira. Ai marume ti mana lalu mo tiga biragola tigua laradagua hale halu biyagua o bi hale haga ogoni wali agalime mo yo nahondolebira.

¹⁹ Mbiraleore mbira mule hame timbuni lo hadege buwa o biagoniore miriyagua nde miniha dungu lalu turuore gibi hagane. Anigo wali agali mini nawi howa tigua mana ko bialu karuni erembira mialu waholenego hame naleore kagoni.

²⁰ Wali agali mini bayale gigabiwi karu heba mandagi ibagabu hariyagua íbi nde mini bayale gigabiwi dege holebere. Ai wali agali mini nawi howa ko biaga karu heba ibagabu hariyagua í mo ko holebira.✧

²¹ Genda buleneme wali agali ko biagaru poradagua haruru ibagabu haabo holebira. Ai wali agali mini tigabiwi karu ti tini hangayagonaga lini mbirale bayale bayale dewa do nolebira.

²² Wali agali mini tigabiwigo ti homalu howa tinaga dabudabu ngaru ti waneigini aguane-naga ngelalu homaga. Ai wali agali mini kowi

karunaga dabudabu ngelalu homaragola wali agali mini tigabiwi karu ti karulaga.

²³ Wali agali yagibano karunaga mabuni tomo mbirale dewa anda howa bu wiaga. Ai wali agali ko biaga karume uruni hangedope howa ti bu naga.

²⁴ Waneiginime mana ko biragola aiya abalame mo tiga bialu mana nalayagua libu waneigini ogoni gubalini nahe ka. Aiya abalame libu waneigini gubalini ho kayagua libu waneigini mana lolebira.☆

²⁵ Wali agali mini tigabiwi karu tinaga tomo nolene bu payabu ngagola ti no dege paluebira. Ai wali agali mini kowi mana ko biaga karu ti tombeha garibi lo dege haabo holebira.

14

¹ Wali mini gigabi bedagome ibuni andagani biruwa biabe bayale bulene ngaru biragome ibu damene bibahende mo bayale halu hongo haihe helaga. Ai wali mini nawi bedagome ibuni andagahabi ibu damenerubi bibahende mo ko hai haga.

² Mana tigabi ngaru talialu bialu haga kagome ibuni Anduane Homogohondo gi ho halu ibu andaneha haabo haga ka. Anigo mana talialu biaga tingi howa ke haga karu tigua Anduane Homogo mo yo handaga ka.

³ Mbirali mini nawi kagonaga bi laragome wali agali bu karu mo walia halu ibuninaga mini hangu mo yaraga halu haga ka. Mbirali mini

☆ **13:24:** Min 19.18, 22.15, 23.13-14, 29.15-17

gigabiwi kagonaga bi laragome ibuni mo bayale haga ka.

⁴ Dindi tombolene nogo bulumaga mbira naheyagua tomo bu wiaga anda tabuanda haga ka. Anigo nogo bulumaga hongohe kagome dindi tombaga kayagua mabuha tomo dewaore anda haga nga.

⁵ Mbirale biyago de hendene kagome bi hene-neore lalu biyane handayago latagi haga heagua ibugua biyane de handayago bi tigatiga latagi haga ka. Anigo mbirali ke hagame layagua ibunaga bi larago tindule dege lolebira.

⁶ Mbirali mine haga kagome manda bulene bayale damene ngaru mo yule manda bu karia mo ya nabulebira. Anigo mbirali ibunaga mini gigabi heagua ibugua manda bulene bayale ngaru hi nahe mo yulebira.

⁷ Mbirali mini nawi kago baba mandagi nahe habagiho holene nga. Ogoni ibugua mini bayale talebu nga nabulebira.

⁸ Mbirali mini gigabiwi kago ibugua ibunime biraru bayuwa mitangi buwa biaga ka. Anigo mbirali mini nawi kago ibugua i mini gigabiwi kogo mitangi biragome ibuni mo hondo haga ka.

⁹ Wali agali mini nawi karume tinaga mini mana ko bulene ngagoha hangu mo tene haabo haga ka. Anigo mana tigabi biaabo halu haga karume wali agali maru baba mini mo mbiraore ho haga ka.

¹⁰ Mbirali ibunaga miniha genda holenebi turu holenebi ibuni hangume manda biaga ka. Ani manda biagadagua mendeali kagome manda nabibehe ka.

¹¹ Mbiralali ko biaga kagome ibunibi ibunaga damenerubi mo ko hai holebira. Anigo mbiralali bayale biaga kagobi ibunaga damenerubi ko nahe bayale haabo holebira.

¹² Mbiralime hariga ogoni pialu kogo bayale porogo ibuni hangu mitangi bu kagome hariga ogoriani homolene harigadago manda nabi pupe haga.✧

¹³ Iname oba haramagome bu miniha genda ngago mo ereba naholebira. Turu hagabu holene ngago ereba harangi miniha genda wiaabo holebira.

¹⁴ Wali agali ko biaga karu tinime mana ko biragonaga pani nolebira. Anigo mana bayale biaga karu ti nde bayale bialu kagonaga lini nolebira.

¹⁵ Mbiralali manda emene hangubi kago ibugua marume bi larago bibahende mo henene hai haga ka. Mbiralali mini gigabi kago ibugua mana ibunime biraru mamage howa bialu haga ka.

¹⁶ Mbiralali mini gigabi kago ibugua mamage ho howa genda tara tara ibuha anda ibiragola ibu habagi haga ka. Anigo mbiralali mini nawi kago ibugua mbirale bibahende biraru bayuwa mini haru nahe howa ko bule abale pudu laga ka.

¹⁷ Mbiralali keba abale tungulope haga kago ibugua mana ko luluyu howa biagadagua bialu haga ka. Wali agali maru karume mbiralali ibuni hangu mitangi biaga ohe kago ogoni ale biagohondo handabe manga haga ka.

¹⁸ Wali agali maru manda emene hangubi karu tinaga mana mini nawi lulume biagadagua bialu haga ka. Anigo mini gigabiwi karume mana bialu

✧ **14:12:** Min 16.25, Lm 6.21

karu tinaga mana bayale mandani yári biraligobi biaga ka.

¹⁹ Ko biaga karu tigua mana tigabi bialu haga karu andaneha bulu palu howa, Ina dara halu biamogo bidaba, lolene wulebira.

²⁰ Mbirali ibu yagibano heagua ibu dameneore karu tigua agali ogonibi kago handabe manga haga ka. Anigo mbirali ibu homogo heagua ibunaga nenege dewaore holebira.

²¹ Wali agali mende kago mo ko haga karu ti mana koorene ko ngaru bialu ka. Anigo mbirali yagibano mbirale nawi kago dara halu biamogo biaga karu ti turubiore ka.

²² Mana ko anda helonaga biabe bialu harimiyagua tíni mini nawi koorene ko holeberemi. Biabe bayuwa biaabo harimiyagua wali agali marume tíhondo mini mbiraore wialu tí mini lenegore kami lolebira.

²³ Biabe bulene ngago bialu kago ibu mbirale yu haga ka. Anigo bame te hadalu biraga kago ibu yagibano holebira.

²⁴ Mini gigabi karu ti mbirale bayale ngaru mo wu howa mini lene haga. Anigo mini nawi lulu ale karu ti tinime mana biragome panigi walia hatagi holebira.

²⁵ Godi larangi mbirali de hendene kago ibugua bi tigatiga binigobi laragome mbirali biago golope holebira. Anigo ai mbirali birago de hendene kago ibugua ke halu bi layagua ogoni ibu wali agali ndelaga holebira.

²⁶ Mbirali ibu Anduane Homogo andaneha haga heagua ibuha gi holene mbira nawi howa ibu hon-

gohe haabo halu ibu waneiginirubi bayale dege hai holebira.

²⁷ Anduane Homogohondo giho halu ibu andaneha haragome iba gagahe bayale nolene ibiraligobi holene bayaleore wulebira. Anidagua biragome mbirali ibuha homolene kaware anda ibiragola mo habo lai holebira.

²⁸ Kini ibugua wali agali dewaore haru heagua ibu mini lene timbuniore ka. Anigo ibugua wali agali emene hangu haru heagua ogoni ibu bame agali damene maru karu ale dege holebira.

²⁹ Mbirali keba abale nahaga kago ibu mini gigabiwi ka. Anigo mbirali keba abale haga kago ibu mini nawi lulu ale ko lalu walia haga ka.

³⁰ Miniha mo palia holene ngelo kago ibunaga tinginibi bayale dege holebira. Anigo miniha dimagoli holeneru henge loleneru wu heagua mana uruni warago koore mbira alegome ibuninaga kunini dere biradagua bulebira.

³¹ Mbiralime wali agali yagibano karu mo ko halu hangedape hayagua nde ibugua yagibano uruni wabini Ngode Datagaliwabe kagobi mo yo handaragoni. Anigo yagibano karuhondo bayale biaga karu tigua Ngode Datagaliwabenaga mini mo yaraga haga ka.

³² Ko biaga karu tigua mana biragome tini mo ko holene yu anda ibaga. Anigo mana bayale biaga karume ti mbirale mbira hondowa gi nahaga. Tigua homolene kaware wiaguabi tinaga holene yu tiga hongohe haabo haga ka.

³³ Mini nawi karu tigua mini giga bulene hai bialu mulene nga manda nabiaga. Anigo wali

agali mandabi karu tiha mini giga bulene wiaabo haga ndobe.

³⁴ Wali agali bibahendeme mana tigabi ngaru taluwa bialu hayagua tinaga dindibi nde bayale mini lene dege wulebira. Anigo tigua mana ko ngaru bialu hayagua nde mani tini taga holene wulebira.

³⁵ Kini ibunaga biabe bia haga agali karume biabe bayale bialu heagua nde kini ibuni turu ho haga. Anigo ibunaga biabe bia haga karume biabe bia ko kagola kini ibuni taga howa o biaruhondo handabe manga howa keba timbuni haga.

15

¹ Mbiralime fhondo keba gibiore hayagua ina ibuhondo bi hendore tabilego ladai beregola ibunaga keba hayago hadolebira. Ai inaga bi larego kahe tandagabi lariyagua ibu mo keba holebere.✧

² Wali agali mini bayale gigabiwi kagome bi laragola maru karume hale howa bi ogonime manda tigabi bulene mo hamela haga. Ai wali agali mini nawi karume bi latagi haganego galone napale lulu bi ale lalu haga.

³ Anduane Homogohanda dindi bibahendeni biragoni damenego ibunaga deme handaiore ho ka. Ibugua iname beremaruni ko birimayaguabi bayale birimayaguabi bibahende ibu de handayaho ka.✧

⁴ Bi mbira turubi laga biragola hale haragome miniha turu holenebi dungu lolenebi anda

✧ **15:1:** Hgn 8.1-3, 1 Sml 25.10, Min 25.15 ✧ **15:3:** Yob 34.21, Yar 16.17, 32.19, Hi 4.13

ibiragola hongo hodaibu hagane. Ai bi ko tandagabigo hale howa bu miniha timu ale ho yu ibagabu haga.

⁵ Í aiyá abalame bi langigi biyago hale halu bia nabi mo wahariyagua í mini nawi kegoni. Ai mo tiga bialu mana laragola hale hariyagua í miniwi kegoni.

⁶ Wali agali mini tigabiwi karu ti andagani mbi-rále dewa bu payabu wulebira. Ai wali agali mini kowi karu tinaga mbirale ngarume tini genda dege mo migi bulebira.

⁷ Wali agali mini bayale gigabiwi karume wali agali maru karubi mini bayale gigabi degewi helo bi lamiaga ka. Ai wali agali mini bayale gigabi nawi karume ogonidagua nabulebira.

⁸ Wali agali mini tigabiwi karume Anduane Homogo ibuhondo bi larago hale howa ibugua turu timbuniore ho haga ka. Ai wali agali mana ko biaga karume ibuhondo mbirale loma bialu mule yalu ibiragoni ibu hame nalagaore kagoni.

⁹ Anduane Homogo ibu wali agali mana tigabi hangu biaga karu gubalini ho haga ka. Ai wali agali mana ko biaga karu tinaga mana birago hondowa ibu hame nalagaore kagoni.

¹⁰ Hariga bayale pedagogia yu wahalu piaga kago ibu yolo koo-re mulebira. Wali agali karu ti marume mo tiga bilo hame nalaga kayagua ti homolebira.

¹¹ Anduane Homogohanda wali agali homeneru haga dindi ngago de handai ho kagoni. Ogonigo ibugua ina wali agali dindini kamarunaga miniha mitangi bidamarubi hame ngamarubi manda bi-aio-re ho kago ndobe.

12 Mine haga karu ti mendealime ti mo tiga bilo hame nalaga ka. Tigua mbirali mini bayale gigabiwi kagome mitangi bayale tihondo talebu ngilobi hale halu ngi nalaga ka.

13 Mbiralime ibunaga miniha turuho kayagua ibunaga wanakuini bayale wále holebira. Anigo ibunaga miniha genda ngagola wanakui hila dal-ihe holebira.✧

14 Wali agali mini dingidangiale karume manda tara tara bua halu hai biaabo holebira. Wali agali mini boga nabi karume bi bame nagalone dege laabo holebira.

15 Wali agali yagibano karu ti mbirale burupale ko howa genda timbuni wiaabo haga ka. Anigo wali agali turu halu miniha dungulo haga karu ti horo bibahendengi tomo timbuni dawa wuwa nalu hagagobi holebira.

16 Ína mbirale emeneru wu howa Anduane Homogo andaneha hariyagua nde ínaga holeneme homogo muni dewawi karunaga holene bolangua ho ke.✧

17 Wali agali í gubalini haga karu heba howa tígua nema hangu nalu kamigome wali agali maru í handabe manga haga karu heba howa nogo mbirini nalu hagago bolangua ka.✧

18 Kera poboyogobi haga kago ibugua maru mo kera haga. Anigo ema nabi hibu lalu hondo kagome mo palia holene yu anda ibaga.

19 Í mangahe keyagua gendabi mangabibi bibahende handa walia holebere. Anigo í henene mini bilinahe keyagua í kegoria genda nawulebira.

✧ 15:13: Min 17.22 ✧ 15:16: Iba 37.16, Min 16.8, 1 Ti 6.6

✧ 15:17: Min 17.1

20 Waneigini mini bayale gigabiwi karume ti aiyā abala mo turu haga. Waneigini mini nawiore karume ti aiyā abala yo handaga ka.

21 Mbirali mini nawi lulu ale kagome mana nagalone bialu ibuni turuho haga. Mbirali mini bayale gigabiwi kagome mana tigabi hangu biaga ka.✧

22 Ína biabe maru bule mitangibu keyagua mbirali mandabi kagohondo manda bayale talebu ngilo hale holene nga. Ani biriyagua ínaga biabe berego bayale holebira. Ani nabiriyagua nde ínaga biabe berego bame erekuibi bu waholebere.

23 Wali agalime bi lalu kagola henge wilo hondo howa ínaga tihondo bi bayale tigabi mbira ogoningi lariyagua ogoninaga í turu holebere.

24 Wali agali mini bayale gigabiwi karume homolene hariga ubadali kadagua ndo haabo holene hariga ubadaga kadagua pialu haga ka.

25 Anduane Homogohanda agali tini mini mo yaraga haga karunaga anda mo ko holebira. Anigo ibugua wali dalo agalini homene bedaru biamogo bialu wali ogoninaga dindi ngaru mendealime nakarulelo handaya ho holebira.

26 Mitangi ko tara tara biaganeru uruni Anduane Homogonaga deni mbirale homene ngubi wiagagobi nga. Anigo bi bayale ina lamaru Anduane Homogo deni bayalego ibu turu holebira.

27 Mbiralime muni dimagoli howa ko tara tara bialu miyagua ani biragome ibu one waneiginiruha genda tara tara yu anda ibulebira. Mbirali ibugua mana ko mbira bilo mendealime

✧ 15:21: Eb 5.15

muni ohowa mirago wahayagua ogoni ibu bayale haabo holebira.

²⁸ Wali agali mini bayalewi karume mitangi ala buwa mani maruhondo bi ladai biaga. Ko biaga karume bi ladai bialu bayuwa mitangi nabi ala laga biragome ko yu anda ibaga.

²⁹ Wali agali ko biaga karu ti kategoria Anduane Homogo ibu kaware nahaga ka. Anigo wali agali mini tigabi karume Anduane Homogohondo bi laragola ibugua hale ho haga ka.

³⁰ Ína mbirali ibunaga wanakui wále howa turuho kane handariyagua íbi dungulo holebere. Ína te bibi bayale mbira hale hariyagua ogonime í mo turu howa ínaga tingini mo hongo holebira.

³¹ Marume í mo tiga bialu bi laragola hale howa miniha mo peho hariyagua í mini bayale gigabiwi kegoni.

³² Ína mbira birigonaga marume mo tiga biragola hale nahariyagua ínime íni mo ko haregoni. Marume í mo tiga biragola bi hale hariyagua í mini bayale gigabiwi holebere.

³³ Anduane Homogo andaneha holene ogoni mini bayale gigabiwi holenenagabi manda bule-nenagabi hariga ogoni. Ínime ala íni mo dindiha hariyagua mani í mini yaraga hene holebere.

16

¹ Iname mbirale maru bule lo mandabu weremaligoyu Anduane Homogo ibugua mbirale ogoni inahondo bibe nabibe lalu ibunime mandabu bolangua ho ka.

² Iname mana beremaligo bayale tigabi bera-malo mitangi buwa beremali. Anigo Anduane Homogohanda iname mana beremaligonaga irane manda bialu inanaga miniha mitangi bidamagobi dabo handai haga ka.✧

³ Ína mbirale bule manda bidego bibahende Anduane Homogonaga gini wia hai habe. Ani beregola uruni bibahende bayale hai holebira.✧

⁴ Anduane Homogo ibugua mbirale bibahende wabiai heneru tigua biabe tara tara bilo mandabu nga. Ogonidagua dege Anduane Homogohanda mana ko biaga karunaga hamaro bulene horo ha-rangi godi lalu wayali nahelonaga dabo ngeleda.

⁵ Anduane Homogohanda wali agali mine halu tini mini mo yaraga haga karuhondo turu naha-gaore ka. Ibugua ti bame pelo wa nahe ibunaga hongo holene walia halu pani mulebiraore. Ogo-nidagua bulebirago iname manda bulene nga.✧

⁶ Mbiralime Anduane Homogo gubalini howa ibuha hogimbu bu kayagua ibunaga ko biyago bibahende Anduane Homogohanda domo wa-holebira. Mbiralime Anduane Homogo andaneha kayagua ibu ko bulene ngagoria howa wandialu bayale holebira.

⁷ Ína Anduane Homogohanda hameledadagua bialu ibu mo turu halu hariyagua ínaga waitigi karu mo nenege bu hinu holebere.

⁸ Ína mana tigabi bialu howa mbirale emene wu hariyagua ogonidagua bidegome mbirali ibugua

ko bialu howa munibi mbirale dewabi wu kago bolanguahe holebere.✧

⁹ Ína ogoale mbira bule lalu lo manda beregola Anduane Homogo ibugua ína berego bibelo mo tiga bialu haru holebira.

¹⁰ Kini karume wali agalihondo bi lamirago Anduane Homogoibunime laminigo laga ka. Godi lolene horo harangi ibugua wali agalime bi larago dabalulu tigatiga hangulu laga ka.

¹¹ Anduane Homogohanda lalu, Magi manda beregobi genda magi handaregobi tigatiga howa hangulu handalu yolo mule wulene nga. Wali agali mo hondo holene nawu, lene.

¹² Kini karu tigua wali agalime ko birago hondowa hame nalagaore ka. Irane mana tigabi hangulu biragome gabumane karu mo hongo holebira.

¹³ Kini karu tigua wali agalime bi henene larago hale howa ogonibi laga karuhondo turu haga ka.

¹⁴ Kini ibugua mbiralihondo keba hayagua ogoni ibu bo wahole manda bulebira. Anigo wali agali mini bayale gigabiwi karume kini mo turu haabo hole manda bulebira.

¹⁵ Kini ibu mbiralihondo turu ho kayagua ibugua o biagohondo bayale dege biragola ibu bayale holebira. Kininaga mana ogoni tomo anda helo ginume dalu hambu yuwa ibilaradagua biga ka.

¹⁶ Í mini bayale gigabiwi howa manda bayalebi keyagua ogonibi kegome muni ngolo silibala bolanguaheore yu ke.

✧ **16:8:** Iba 37.16, Min 15.16

17 Wali agali mana tigabi biaga karu ti ko bulene hariga ngatoria wandialu bayaleni piaga ka. Anigo mbiralime ibuni birago de hondo halu mage hayagua holene bayale yu haabo holebira.

18 Mine holeneme mo ko holene waranda halu balagala holeneme í mo pila holene hinu holebere.

19 Marume mine howa mbirale dewa page bialu mo wini tale bialu haga. Anigo mbirali ibuni mini mo dindiha halu yagibano karu heba hayagua mana ogonibi biragome mine haga uruni bolanguaheore ka.

20 Mbiralime mana bayale lawai henego yu tiga bialu hayagua ogoni ibunaga holene bayale wulebira. Anduane Homogohondo mini mbi-raore hongo howa wu hariyagua miniha dungulo holebere.

21 Mini bayale gigabiwi karu hondowa bibahendeme ti manda bayalebi bogabi ka lai haga ka. Tigua bi bayale lagayagua wali agali marume tinaga bi larago hale hole hame lolebira.

22 Mini nawi lulu ale karu tigua mana nagalone dege manda biragome tini mo ko haga. Anigo mini bayale gigabi wulene ogoni yu karuhondo holene bayale tolatagi howa miagago ale nga.

23 Mini bayale gigabiwi karume mitangi ala buwa mani bi bayale laga. Ani laragola wali agali marume hale hoa haabo holebira.

24 Bi bayale laragoni mone ibane ale dendebe ogonime wali agali hale hararu tinaga miniha mo didi bia howa tinginibi mo hongo haga.

25 Wali agali marume ti hariga tigabini pialu kamabe toba howa piaga. Ani mitangi bialu pi-agago pu maro biragola homolene dege handa waliala haga ka.✧

26 Biabe biaga karume mitangi bialu ti biabe nabiyagua nde tomo nolene nawulebirago lowa ogoni mitangi biragome ti biabe erekuibi biaabo helo mo hongo haga.

27 Wali agali mini koorewi karume wali agali maruhondo ko bule lowa hariga tara tarani taya biaga. Tinaga bi laragoni ira hungu timbuni ale daradagua bialu wali agali mo ko haga.

28 Ko biaga karume wali agali maru karu tini dege dege lai lelo mo la haga ka. Bi diburibu laga karume kirali nenege turu haga bu kagolabo mo keba haga bialu mo dala hangu hangu haga ka.

29 Mbiralikebahe kagome mendeali bo wahaga biaga kago ibunaga nenege la debodebo bialu hariga koni haru halu piaga kagoni.

30 Wali agali ihondo bi nale ne hambu ndibu lowa debia haga kagoria nahe ti de hondo mamage habe. Wali agali urunibi biaga karu ti ko mbira bule lo mandabu haga ka.

31 Wali agalime maru dagahe karu hondowa manda bialu wali agali wahe uruni ti mana tigabi bialu dindini lu heneda manda biaga ka. Ani manda buwa tinaga mini yaraga haga.

32 Mbiralikeba abale nahaga kago ibu mana bayale bira. Ogonidagua biragome ami agali wayali hagane kago bolanguahe haga ka. Mbiralime

✧ 16:25: Min 14.12

ibuninaga mini bayuwa haru haga kago ibu agalime wai bialu wayali howa tano mbira karulo hagagobi ndo ibu daliga bolanguahe ka.✧

³³ Wali agali marume mbira agi bibahedabe hondole tadu biaga. Anigo Anduane Homogo ibugua wali agalime ogo ale bilo lalu ibunime mandabu ngeleda.

17

¹ Mbirali ibu one waneigini heba mini mo mbi-raore howa hina hangu nalu kagome wali agali dewa heba keba halu lai gungu bialu howa tomo timbuni dawa nalu kago bolanguahe kagoni.

² Agali garabaya biabe ale bia haga mbira ibu manda bayalebi howa ibunaga biabe bayuwa biyagua ogoni ibugua ibunaga anduane biagonaga igini habane nabulene kago haru haga holebira. Ani haru karia ibu anduane biago homaragola mbirale paluni winiru tale bialu ibu igini mialu ibubi mulebira.

³ Ngolo silibabi irani delowa ko bayalela dabo handagadagua Anduane Homogohanda ina wali agali bu miniha dabo hondolebira.

⁴ Wali agali ko biaga karume ko binigonaga te larago hale hoa haga. Ke haga karumebi ke henegonaga te larago hale hole hame laga ka.

⁵ Ina yagibano karu hondo oba hariyagua Ngode Datagaliwabe í wabinigobi mege dege beregoni. Ina wali agali maru genda yu kago hondowa mine halu mege biriyagua ini pani nolene wulebira.

✧ 16:32: Min 19.11

⁶ Wali agali wahe karume ti aguane hondowa turu timbuni haga ka. Ani turu hagadagua waneiginirumebi ti aiya abalahondo turu haga ka.

⁷ Bi bayale lolenego ogoni mini nawi karunaga bi ndo nga. Ogonidagua dege ke holenegobi wali agali mini lene karunaga ndo nga.

⁸ Mbiralime wali agali maru muni hana haga buwa ibuni manda bialu muni ogonime ibu hameme tara tara bule manda biaga.

⁹ Ina wali agalime ihondo gubalini helo hame lariyagua tigua ihondo ko birago la nabi wa-habe. Ko biyago embeda nahe mitangi bu wiaabo hariyagua ogonime inaga nenegeali mo dala hangu haga biaga.

¹⁰ Ina mbirali mini bayale gigabiwi kagome mbira biragola mo tiga biriyagua halu mbira hangu lamideore ibugua abale manda bialu mo yulebira. Anigo ina mbirali mini nawi kago mo tiga bialu gewame pira pira bariyaguabi ibu manda nabi dege haabo holebira.

¹¹ Wali agali ko bialu haabo haga kagoria ti mo tandaga holenaga mbira ibilaradagua homolene ibu wulebira.

¹² Ina biango ale mini bea iginiru minu page binigonaga angibuni ogoni harigani lola hariyagua i bo nolebira manda buwa gi holene karulape nga. Anigo ina agali mini nawi kagome mana ko ngago bule mitangi bu kago lola hariyagua nde koorene ko timbuniore holene tagira ibulebirago manda bibe.

13 Marume tihondo bayale biragola tígua tihondo ko biadai birimiyagua horo bibahendengi tí andagaha genda ko tara wiaabo holebira.✧

14 Agali mbirame keba emene hayagua ogoni iba payadagoha diri emene bo wia haradagua biaga. Ani biragola iba piai holilono abale diri bo wiragoria payagadagua keba timbuni anda ibuligo abale paya pai holene nga.

15 Mbiralime mana koore biragola mo tiga nabi bame yupe holenebi mendealime ko nabini kago bame pani mulenebi mana kira ogonilabo Anduane Homogo ibu hame naleore ka.

16 Wali agali mbirali mitangi bayale nabiaga kagome ibu mini gigabi wulene hame naleyagua irane aginaga ibu sigulu muni wule yalu ibinidabe.

17 Nenege bayale karume ta nabi horo bibahendengi gubalini haabo haga. Anigo ina genda yu kamangi ina hamenerume yamogo bule ibaga ka.✧

18 Agali mbiralime dano mbirame hene ngago ibugua mibe nahe howa ina muliya layagua ibu mini nawi ka.

19 Ko bulene hamelo kago ibugua wai bilo mo bia haga. Mine haabo haga karume mo ko holene hai biaga.

20 Mbiralime ko hangu mitangi bialu bi ko hangu laabo haga kago ibu bayale mbira handa walia nahe ko dege hondolebira.

✧ 17:13: Yar 18.20, Lm 12.17, 1 Te 5.15, 1 Pi 3.9 ✧ 17:17: Lud 1.16, Min 18.24

21 Waneiginime ti mini nawi howa ko biaabo haga kayagua ti aiya abalame miniha genda howa dara ho haabo holebira.

22 Miniha turu holene ogoni marasini wali agali mo bayale haga ale nga. Anigo wali agalinaga mitangi bulene dindiha haabo haga kayagua ogoni warago ko mbiralinaga kuniha mo ko hama anda piagago ale nga.✧

23 Wali agali karu tinaga godi la helo lowa tigua godi dabaga tiga nabi kagohondo muni ohowa miragola godi dabaga biago ibu muni mo yu howa godi tigatiga lolene ngadagua ndo lolebira.

24 Wali agali mandabi mini dingidangiale kagome mana birago tigabi hangu bule manda bulebira. Anigo mini nawi kagome mbirale ngaruni bia dege dindi halu hariga ngaruha pu dege dindi holebira.

25 Waneiginime mini nawi howa mana nakarulape bialu haabo hayagua tigua ti aiya abala tandaga gendabi holene mo yu anda ibaga.

26 Godime lalu howa agali ko nabi kago yolo bia layagua ogoni nakarulape. Agali mini lene karume mana tigabi biyagonaga gewame bolene ogoni nakarulapeore ngagoni.

27 Mbirali mini bayale gigabiwi kagome bi nahabane nalolebira. Mitangi bayalebi kagome keba abale naholebira.

28 Anigo mbirali mini bayale nawi kagome ibu bame bi nale ne hambu ndibulo hayagua marume mitangi bialu ogoni ibu mandabi mbira kagoni lolebira.✧

18

¹ Mbirali ibu wali agali maru heba nahaga kayagua ogoni ibu ibuni hangu mitangi haga ka. Ibugua wali agali marume mitangi bayale biragonaga hame nale howa lai lolebira.

² Mbirali mini nawi kagome mitangi bayale bulenebi manda bayale bulenebi tanabi hame nalaga ka. Ibugua biagago damene mine halu ibu manda biaihe tingi howa biaga ka.

³ Ko biaga karume maru karu ti habane nabulene kagoni laga. Ani lowa tigua maru mo taga halu tinaga mini mo ko haga.

⁴ Mini bayale gigabiwi kagome bi larago galone dewa pale. Iba biru tolalu pugulo tagitagi bialu piagadagua mini giga bulene ogonime tolotagihe howa laga ka.

⁵ Mbiralime ko bidagola godini howa biamogo bialu laholene nawi. Mbirali ko nabini biago ibu godini howa yo pialu polene winigoyu ina hariga hangai haregome mana ogonibi bulene nakarulape nga.

⁶ Mini nawi kagome wali agali maru baba bi lai hangu lalu kayagua tigua ibunaga bi ogoni hale howa ibuni belonaga dano biaga.

⁷ Mbiralime mitangi bayale nabi howa bi layagua ibuninaga bi laragome ibuni mo ko halu gono ngagoha wiradagua biaga.

⁸ Wali agalime diburibu laragola iname turu halu hale hoa haramali. Bi ogoni tomo dendebe naramaligo bidagola hale hole dendeho haramali. ☆

⁹ Biabe bulene mangahe kago ibu mbirale mo ko haga kagobi ka.

¹⁰ Anduane Homogo ibu anda mbira hongohe hagagobi kagoni. Anduane Homogo ogonibi kagola wali agali mini tigabiwi karu ti gerai puwa ibuha bayale ha do holebira. ¹¹ Wali agali homogo karume tanonaga pabe hongoheme payanda hagadagua tinaga muni ngarume tini pabe bia anda kagola bayale kamalo manda bialu haga.

¹² Mbiralime mine halu ibuninaga mini yaraga hayagua ogoni ibu mani mo ko holebira. Íni ala mo dindiha nahariyagua í mini lene ndo holebere.

¹³ Bi larago baya hangu hale hai howa mani ína ladai bulene nga. Ogonidagua nabiriyagua ína lulubi lagadagua lowa mani íni taga holene wulebira.

¹⁴ Mbiralime warago bo wuwa ibunaga minime holene hame layagua ogonidagua manda biragome ibu mo dabi holebira. Anigo ibunaga minime holene ogoni galone ndo manda biyagua nde anidagua manda biragome ibunaga holene ogoni abale yupe haga.

¹⁵ Wali agali manda timbunibi karume manda bulene maru mendealime lawai harago hame lowa abale mo yai hole hale ho holebira.

¹⁶ Ína agali haguane mbirala bi lole manda buwa ibu mo turu halu mule mbirale mbira yalu piriyagua ibugua í henge ngialu íbu lolebira.

¹⁷ Mbiralime godi deni howa bi pigane larago bayale tigatiga hangu lene mbau lolebira. Agali marume hale halu bi ogoni mo wála ha laragola agali ago ibu wayali holebirabe manda bibe nahe.

18 Agali manda timbunibi kirame godi laragola mo tiga nabibeheyagua godi hale hagame tadu ale tole emene baraga halu agali ai ibu wayali hayadabe hondolebira.

19 Ína í hamene miniha keba ho helariyagua wali agali maru anda naibilo tanonaga pabe payatagi hagadagua ibunaga mitangi bulene paya anda haregola í hame nale howa bi nalolebira. Anigo agali kirali lai lo howa mo tiga bialu libu gi tigani nabiyaagua ogonime hariga hangai kagola libu mini mo mbiraore habe nahe panga hongoheme payatagi kagola anda pobe nahe hagadagua holebira.

20 Bi laregonaga lini íniore nalu holebere. 21 Ína bi laregome wali agali karu bayale helo biamogo bialubi mo ko halubi larili. Ogoni manda buwa ína bi bayaleru hangu lole manda biriyagua bayale holebira.

22 Ína wandari mbira dabu biriyagua ogoni bayaleore. Ani biriyagua Anduane Homogo ibugua íhondo turuho ka lalu walia ho kegoni.

23 Yagibano kagome homogo kagohondo ibu biamogo bia lalu bi hendore laga ka. Anigo homogo kagome yagibano ladai bialu bi bayale ndo hongo howa ladai biaga.

24 Wali agali dewa nenege hinariru í yu wahalu piai holebiragoyu maru mbira mbira hangume í hamene mbalinila haradagua ndo íha haparaore holebira.✧

✧ 18:24: Min 17.17

19

¹ Mbirali ibu yagibano howa mini tigabi kayagua ibugua mbirali mini nawi howa ke haga kago bolanguahe ka.

² Wali agali mbiralime mbirale mbira bialu howa ogo ale berolo manda nabi howa bialu hayagua ogoni nakarulape bira. Mbiralime biabe mbira ala bigi bule manda biyagua biabe ogoni biako holebira.

³ Wali agali marume mini nawi howa biyagome tini mo ko howa mani Anduane Homogohanda ko ogoni ibilayada laga ka.

⁴ Homogo kago ibu nenege dewa haga ka. Anigo yagibano kago ibunaga nenege kagome ibu yu wahalu poragola nenege mbira naheore holebira.

⁵ Ina godi lalu howa ke halu lariyagua i yo pialu polene nawi pani nolene wulebira.

⁶ Wali agali dewalime mini lene karu ti mo dunini halu hamelo haga ka. Mbiralime mbirale mbira miaga kayagua wali agali dewalime ibu nenege hole hame lolebira.

⁷ Agali mbira yagibano kayagua ibu hamenerume ibula holene hame nalaga ka. Ibugua ti kagoria ladebodebo bima haparapara bima piyaguabi ibunaga bime mbira yamia nabulebira.

⁸ Mbirali ibugua ibuni biamogo bule manda biyagua ibu mini bayale gigabi holebi manda bayalebi holebi hoa howa hai bulebira. Ani buwa ibugua manda bulene bayale ogoni ibunaga emboneha mo yu hayagua ibuni holene mani bayale dege holebira.

⁹ Mbiralí íbu godí lálú howá kẹ́ hágá kágó pání noléne ngágóríá howá yó píálú nápolébirá. Kẹ́ hágá ogóníbígó tígúá bó homelolébirá.

¹⁰ Míni báyalé náwí kágómé múníbí mbirále marúbí déwáwí háyágúá ogóní nákarúlápé. Garábáyá bíábé álé bíá hágarúmé wálí ágálí múní léne kárú háru háyágúá ogóníbí ndé nákarúlápé dégé.

¹¹ Í múní báyaléwí keyágúá í kébá ábálé holígó ínágá múní háru holéne ngá. Mbíralímé íhóndó kó bírágólá íná mítángí bú wíáábó náhé háriyágúá báyaléoré bérégóní.

¹² Kínímé kébá hágágo búdí gábúá álé láionómé ngoróro hóngó howá lálú kébá hágágobí hágá. Ánígó íbú múníhá dúnguló howá wálí ágálí bíámógo bírágólá dalú íbírágómé dátání báyalé mó ándá hágágobí hágá ká.

¹³ Wáneígíní múní náwí kárúmé tí áiyá ábálá mó géndá tímúní hólebírá. Ágálí mbírá oné íbú wálí kébá ábálé hágábí láí láábó hágábí bedágo ogóní íbú ándá dangíhá dírí ngágólá íbá éméné bóndó láábó háradágúá bíágá bédá.✧

¹⁴ Ábá áiyámé múníbí ándábí ínámé hóndó holómáyá ngíbéhé kágóní. Ánígoyú Ándúané Hómógo íbugúá hángu íná ágálí kámáruhóndó wándárí múní báyaléwí íná oné bérélo ngíbéhé kágóní.

¹⁵ Wálí ágálí mángáhé kárúmé ú hángu páliáábó hágá ká. Wálí ágálí bámé gí páuloyú bírá hángu bíágá kárú tí tomo noléne náwídagólá gáribílo háábó hólebírá.

✧ **19:13:** Míni 10.1, 21.9, 27.15

16 Ngode Datagaliwabenaga bi mana lo ngaru talialu biaga kago ibu bayale haabo holebira. Ngode Datagaliwabe mana lo ngaru talia bia nabi erembira miaga kago ibu homolene wulebira.

17 Ína yagibano karu dara howa mbirale miriyagua í Anduane Homogola dano haradagua bidego mani ibugua íhondo yadai bulebira.

18 Tína waneigini emeneni howa mini bayale wilo mo tiga bilimu. Ani nabi helarimiyagua mani tini hama pialu ha ko holebira.

19 Mbiralí keba abale haga kayagua ibuni ko biyagonaga genda yu helo wahabe. Ína ibu genda yu kago biamogo biriyagua nde manibi ína ibu lone biamogo dege biaabo holebere.

20 Mbiralime í lawai haragola ína bayuwa hale howa mitangi bayale bulene talebu ngirago mo yu hariyagua mani í mini bayale gigabi wulenebi manda bayalebibi holebere.

21 Wali agalime mbirale tara tararu bule lowa mandabu wiaga. Ani manda bu wiagago Anduane Homogo ibugua bule manda manda bu wini ngago dege tigua bulebira.

22 Mbiralime buleore lalu bi hongo howa lo wiyago biaga kago wali agalime ibu hameore laga. Yagibano holene nakarulape howa yagibano karu tigua ke haga kago bolangua howa bayale kagoni.*

23 Ína Anduane Homogonaga andaneha hariyagua ibugua holene gahenge ngiaga ka.

* 19:22: Bi ogoni daga lowa bi mende manda bulene ogo. Mbiralime mbirale yu kago tale nabi ibuni hangu yu holene tagabiore nga.

Ani ngiragola yu howa í bayale haabo halu mo ko holene mbira í kegoria nawulebira.✧

24 Wali agali maru mangahe kagome tomo ngago gime mialu ne harigaha nolenebi manga dege haga kagoni.

25 Mine haga kago mana lalu minu bariyagua mini nawi kagome barego de hondowa ibu manda bialu mini bayale wulebira. Ína mbirali mini bayalewi kago mo tiga biriyagua ogoni ibu manda bayale bialu mini bayale gigabiwi holebira.

26 Waneiginime ti aïya bo batagi halu ti abahondobi ko dege bialu hayagua ogonime ti damene mo tagaore haragoni.

27 I waneigini-o tí mini bayale gigabiwi hole-naga mana bayale lo manda bulene manga harimiyagua mana áyu yu kamigo wahalu tí mini nawi holeberemi.

28 Ko biaga kagome godi deni wiyanaya hayagua ibugua mo hondo haragome godi tigabi nadablebira. Ko biaga kago ibu mana ko ogonibi hamelalu dende haga.

29 Bi ko laga karubi mendeali lahiraga karubi ti minu bolene wulebira. Mini nawi howa ko biaga karu tibi nde ani dege bulene wulebira.

20

1 Agalime iba mbia dewaore nayagua bi ko taratara dewa lalu gungu bia dege dindi holebira. Mbirali iba mbiame ibu haru helo hayagua ibu mitangi tigatiga nabiaga lulu ale ka.✧

✧ 19:23: 1 Ti 4.8 ✧ 20:1: Min 23.29-35, Ais 28.7, Hos 4.11

² Hari kulu timbuni laga biragola wali agali bibahendeme mogo lalu gi hai hagadagua kini kago keba harago hondowa wali agali gi hai haga. Kini kago keba helo lowa mo keba hariyagua ini homole andanda bialu kego homolebere.

³ Lai lalu gungu bulene kaware nga handala wahalu erembira mialu piriayagua í mini lene holebere. Ai wali agali mini bayale nawi kagome lai lalu gungu abale porabu paraho holebira.

⁴ Agali mangahegome ibu mabuni tomo hongole dindi aluene nganggi alia nabi mangani wahayagua ibu ani biragome mabu ogoriani tomo wini mbira buyu pialu nanolebira.

⁵ Wali agalinaga mitangi bulenego iba uliha goriane biraradagua bidago mbirali dehe bogabi kago ibugua ibunaga bime miniha paliaruagoni haealo hondolebira.

⁶ Dewalime ne harigaha howa ibu nenege bamba henegola haho wiaabo haruli lolebirago ogoni bame bime lara. Anigo mini bilinahe howa henene aniore biaganego mbirani mbira mbira kabe hondole hai bibe.✧

⁷ Waneigini aba ibu agali mini tigabiwi howa mana bayale hangu biaga kayagua ibu waneigini karu ti turu habehe ka.✧

⁸ Kini ibugua godi dabaki bule biragane dagiani biruwa godi hale hole ibiraru de hondowa ibugua ko bini bayuwa dabalul handa waliala haga.

⁹ Mbiralime, Iha ko mbira nawi bayale tigatiga hene kogo áyubi ko mbira nabiore kogoni, lalu aiwa labehe kabe.✧

✧ 20:6: Min 25.14, Md 6.2, Lg 18.11 ✧ 20:7: 2 Ko 1.12 ✧ 20:9: 1 Kin 8.46, Yob 9.28-29, Iba 51.5, 1 Yo 1.8

¹⁰ Wali agalime mbiralinaga mbirale yolo mule yalu ibiragola genda magi handalu howa ke halu dibaudu haga karu tihondo Anduane Homogo ibugua turu nahaga ka.

¹¹ Iname mbirali ibunaga mana birago hondowa ibu ogobi ko lalu walia haragola handabehe kama. Ogonidagua dege waneiginiru tigua biragome ogobi kama lalu walia haga kagoni.

¹² Anduane Homogohanda ina de hondolomaya inahondo de ngialu hale holomaya halebi ngiaga ka.

¹³ Í palia hangu biaga keyagua mbirale nayi yagibano holebere. Anigo ina biabe biaabo hariliyagua tomo nolene dewa bu payabu wuwa karulapeore nalu holebere.

¹⁴ Mbiralime mbirale mbira yolo mule howa ogoninaga yolo daligaoreda lowa bi dewa laabo haga. Ani lowa ibugua mbirale wiago yolo buwa ibunaga nenegeruhondo balagala halu lalu, Ogoni yolo dindiha winiyago miru, laga.

¹⁵ Ina manda timbunibi howa wali agali mo wala halu bi laregome ngolo silibabi tole marubi muni timbunime miaganerubi ndo uruni ina bolanguahe holebere.

¹⁶ Mbirali ibu dano henego ibunime mibe nahedagola mendealime ina mia holiya lo kayagua ogoni ibu mini nawi ka. Anigo mbiralime ihondo dano hole ibiragola ibunaga mbirale mbira í mo yu hole manda bibe. Mani inaga dano hayago ngiragola ibuni yadai bule.

¹⁷ Ina ke halu mbirale mirigoni tomo dendebe ale manda bialu yu ke. Anigo mani howa inaga

ne harigaha iba mu tolo tagiho hayu hene mbau lolebira.

18 Ína biabe mbira bule mitangi bialu howa bayale bulenaga mini giga bulene ala hai bibe. Ína waitigi baba wai bule manda biriyagua wai agua buledabe lo manda bibe.

19 Wali agali bi diburibu laga karu tihondo bi hagarere lalu lamirigo tigua bi ogoni maruhondo abale lamigi bima polebira. Ani bulebirago diburibu dewa laga kago baba nenege holene nawi.

20 Ína ínaga aija abalahondo bi ko lalu ha hariyagua hale lamu hundiragola arumaha hagamadagua ínaga holene abale ereba holebira.

21 Mbiralí ibu aija abala homa nabi kaore paluni ala karulole manda biyagua mbirale uruni bayale wu ha nabulebira.

22 Mbiralime íhondo ko biyagua ína ko biadai bule manda nabibe. Anduane Homogohanda ínaga genda ogoni mo tiga bilo lowa ibunaga giha ngelowa ibuhondo mini mbiraore wu habe.

23 Wali agalime mbirale yolo bule biragola agali mbirame genda magi handalu howa ke hayagua Anduane Homogo ibugua o biagohondo turu nahagaore ka.

24 Ina dindini kamangi hariga pialu holomayanaga Anduane Homogohanda manda mandabu ngela haga ka. Anigo mbiralime ibu polene hariga ogoriani pialu holebero lalu ibuni hangume manda bibe nahe.

25 Ína Anduane Homogohondo mbirale mbira mule howa mitangi ala bayuwa buwa nguliya lalu

tigatiga lo wibe. Abale hibilaba lo howa nguliya lariyagua mani mini dege dindi holene wulebira.

²⁶ Kini mini bayale gigabiwi kagome godini dabaki halu howa mbiralime ko biyago handa walia halu dara nahe pani mulebira.

²⁷ Inanaga dinini Anduane Homogohanda wá hagane hale lamu ale ngingo iname bibahende mitangi beremarubi mana beremarubi bayuwa dabalulomayanaga ngini.

²⁸ Kini kagome ibunaga wali agaliruhondo tigabi dege bialu ti dara howa biamogo biyagua ibu bayale haru halu lu haabo holebira.

²⁹ Iname igiri hongohe daliahe kago hondowa turu haramali. Wali agali wahe daguaheru kago hondowa iname ti bayuwa mitangi bialu tinaga mini yaraga holeberema.

³⁰ Mbiralime ko biragola ína tibume bariyagua mani ogonime ko biyago erembira mialu ibu bayale miniwi holebira.

21

¹ Anduane Homogohanda iba ganaha pelagadagua ibugua kininaga mini mandaru ibu hame ledadagua bilo mo tiga bialu haru haga ka.

² Ínime manda bialu keria mbirale ína bialu keruni bayale dege bialu ko manda birili. Anigo Anduane Homogohanda í miniha mitangi bu keruni manda biai howa irane ogonaga ani berego lalu manda biai ho ka.✧

³ Iname mana tigabi ngaru bialu holene bayaleore nga. Anduane Homogohondo lomabu

✧ 21:2: Min 24.12, Lg 16.15

meremago nira lowa mana bayale tigabi uruni bialu holenego ibunaga deni duniniore nga.✧

⁴ Mana ko biaga karu tigua mine haragomebi balagala haragomebi ti haru haragola mana ko dewa tiha tolo tagihe holebira.

⁵ Biabe biaga kago ibu minime manda ala buwa ogo aleore bulebero lalu biyagua ibugua mbirale bayale dewa yu haga. Anigo mbirale miniha mitangi ala nabi howa abale bupebe biyagua biabe ibugua birago bayale ndo halu ibu mbirale tubag-iho haabo haga.✧

⁶ Mbiralime mana ke halu mandabi tingi howa mbiralinaga mbirale mbirale ngaru homogo holenaga dewa mo yaga heagua ogoni ibu homolenaga harigani pu ka. Ani wu kagola ibunaga muni dabudabu wiyaruni ereba hai hole emene tigi mbira hanguni harini ginu wiagagobi nga.✧

⁷ Mana ko biaga karume mana bayale bule hame nalaga howa tigua maru karu bo wahagahaga biragome podene maru tiniha dai bialu tini mo ko hai holebira.

⁸ Mbirali mana ko biaga heagua ibugua mana ko bima puabo holebira. Ai mbirali mana ko nabiaga bayale heagua ibugua mana tigabi ngaru bima puabo holebira.

⁹ Agali mbirali ibu oneme lai laabo hayagua anda mbiraoreha paluene emene bayale lowa agali ibu tagira pu holenego bayaleore nga.✧

✧ **21:3:** Iba 50.8, Ais 1.11, Hos 6.6, Mai 6.7-8 ✧ **21:5:** Min 10.4, 13.4 ✧ **21:6:** Min 10.2 ✧ **21:9:** Min 21.19, 25.24

¹⁰ Mana ko biaga karume mana ko damene ngaru bulene garibilo haabo haga. Ani bialu tigua maru karu dara nahaga ka.

¹¹ Mbirali mine halu balagala haga kago pani mirago hondowa maru mini nawi karu ti deme handalu minime manda bialu irane handa walia haga ka. Anigo mbiralime mana lawai haragola mini gigabi kagome ibunaga manda bulene wia tago holebira.

¹² Anduane Homogo ibu mana tigabi hangu biaga kago ibugua mana ko biaga karume tini andaga tamuha biruwa bia do halu karubi heba dehandai haga ka. Ani hondowa Anduane Homogo ibugua mana ko uruni ale biaga karu mo ko hai holebira.

¹³ Yagibano karume ti biamogo bia lalu í olaragola ína hale nahe tingi halu piriyaagua mani marume íni nde biamogo bia lalu olariyaagua tigua hale nahe tingi halu í biamogo nabi wahalu polebira.✧

¹⁴ Mbiralime íhondo keba hayagua wali agali marume nahende kaha libuni hangu howa ibu mo turu halu mbirale mbira bame ibu mibe. Ani meragola ibunaga keba ho hayago ereba holebira.

¹⁵ Wali agalime mana bayale bilonaga lo tiga biragola wali agali mini tigabiwi karume de hondowa ti turu haga. Anigo maru mana ko biaga karume de hondowa tinaga bu miniha genda timbuni ho haga.

¹⁶ Mbirali ibu mini gigabi wulene hariga ngago yu wahalu piyagua ogoni ibu homalu homene dininiru baba humbirini andaha hama polebira.

✧ **21:13:** Md 18.30, 18.33, Ya 2.13

17 Mbirali ibu tomo bayale noleneru waini iba nagimbu buleneru mo tene halu turu howa awadaga holene hamelo heagua nde ibunaga muni biba halu mbirale bibahende tubagi hai holebira.

18 Mini kowi karume mbirali bayale tigabi kagoa genda mo mule manda bialu karia genda biago lone mini kowi biaru tini karia ibu dai biaga.

19 Agali mbirali ibu oneme lai lalu gomogomo laabo hayagua anda mbiraoreha paluene emene bayale lowa agali ibu tagira pialu dindi ko wali agali nahaga ngagoa holene ogoni bayaleore nga.

20 Mbirali mini gigabiwi kago ibu andagaha mbirale bayale ngaru dewaore mo wiaga. Anigo mbirali mini nawi kago ibugua ibunaga mbirale anda ibiraru abale mo hole biai haga.

21 Mbirali ibugua mana bayale ngaru talialu bialu wali agali maru karu gubalini halu hayagua ibu holene bayale yu holebira. Ani biragola marume nde ibuhondo mana tigabigo hangu bialu tigua ibu mini lene ka lolebira.

22 Mbirali mini gigabiwi kago ibugua ami agalime wai bialu tano mbira karulelo wai hono miaga ka. Tano ogoniha haga karume manda bialu wai pabe hongohe kagodago waitigi karume wai anda ibalu bo poda nabulebira lo manda bu haga. Ani manda bu karia waitigirume wai pabe podama anda pialu tano karulaga.

23 Wali agalime tininaga ne hambu haru howa bi laga heagua uruni tiha genda naanda ibaga.✧

✧ 21:23: Min 12.13, 13.3, 18.21, Ya 3.2

²⁴ Mine haga karume balagala howa maru karuhondo mege bialu haga. Ani bialu howa horo bibahendengi ibuninaga mini hangu mo yaraga halu haabo haga ka.

²⁵ Biabe bibe manga haga kago ibugua biabe nabi howa mbirale bame awadaga mo yu holene hamelo karia nayiore halu hame loleneme ibuni balu homelolebira. ²⁶ Mangahe o biagome mbirale dewaore bame yulene hangu mitangi bialu haga. Anigoyu mbirali tigabi biaga kago ibugua maru karuhondo mbirale turu halu bame tale bialu miaga ka.

²⁷ Anduane Homogo ibugua ko biaga karu tinaga lomabu mirago hondowa ibu turu nahaga ka. Mbiralime mo hondo howa mana lehe biagarume lomabu miyagua Anduane Homogo ibugua mana ogoni ko ngubioreda manda biaga ka.

²⁸ Mbiralime ko birago mendealime ina handaru lowa ibu ke haga kayagua ogoni ibu holene wulebira. Anigo mbirali ibu bi baya hangu hale hagame bi layagua maru bu karume ibunaga bi larago baya hangu hale haga.

²⁹ Mbirali mana ko biaga kago ibu ke halu ohowa ibu agali tigabi hetingi haga. Anigo mbirali tigabi bayale biaga kago ibugua mana birago bibahende bayale helonaga mamage howa biaga.

³⁰ Í Anduane Homogola waitigi hariyagua íha mini gigabiwi kegobi manda bayale bu kegobi maru ale ngaru biaga mugube yu kegobi uruni bibahende nagalone hai holebira.

³¹ Ami agali karume wai bu polenaga nogo hosiru mo manda manda biaga. Ani biagago

Anduane Homogo ibuni degeme tigua wai bialu mo wayali helaga ka.

22

¹ Mbirale dindi dabudabu bu payabu wuwa homogo holeneho nagalone lowa wali agalime abogo mini tigabi mana baya gibi biaga ka lene holeneho bayaore gibi duniniorego ogoni dabolene nga.✧

² Wali agali homogo karubi yagibano karubi bibahende Anduane Homogohanda wabini dege bu ka.

³ Wali agali miniwi dehe karume handalu karia genda bulene ti kagoria anda ibaruane handalu ti ala igilo mialu haga ka. Ai mini nawi karume genda bulene ti kagoria anda ibule ibiraria handa hondowa dege o ibiragoniha porabu ya howa mani tini genda yu haga ka.

⁴ Inime ini mo dindiha halu Anduane Homogohanda laradagua bialu ibu andaneha hariyagua homogo holenebi mini mo yaraga holenebi bayale holenebi uruni yu holebere.

⁵ In holene bayale hame lariyagua wali agali mini kowi mana ko biaga karu minigi biaga gono harigani waga bidago uruniha ti do wiagadagua in gono uruniha do wuleni hariga balalu pugu bibe.

⁶ Waneigini emene bidaore mana bayale bulene abale biawai habe. Ani biriyagua awe wahe haragolabi mana bayale bulene ogoni yu wanaholebira.✧

⁷ Wali agali yagibano karume ti homogo karunaga garabaya biabe ale biahaga ka. Wali

✧ 22:1: Aga 7.1 ✧ 22:6: Eb 6.4, 2 Ti 3.15

agali muni danoho karu ti muni anduane kagonaga garabaya biabe ale biahaga ka.

⁸ Mbiralime mana tigabi ndo bialu hayagua ibu kagoria genda dewa anda ibulebira. Ani ibi-ragola ibugua wali agali maruhondo ko bibe nahe holebira.✧

⁹ Mbiralime mbirale ngaru yagibano karuhondo turu halu miyagua Anduane Homogohanda o biagohondo turu howa bayaleore biaga kagoni.

¹⁰ Wali agali mine haga karuni bo batagi hariyagua lai lolenebi bi ko lolenebi mege bulenebi ereba holebira.✧

¹¹ Mbiralime horo bibahendengi Anduane Homogonaga deni howa ko mbira nawi tigabi hangu hole hame lagabiibunaga bi bayale lagabi kayagua kini kagome ibu nenege bu hinulebira.

¹² Anduane Homogohanda mbirali manda bayale bidaru baya hangu mamage haga ka. Ibugua mbirali ke haga kagome bi lararu mo nahabane haga ka.

¹³ Wali agali mangahe karume andaga hangu biraabo haga ka. Tigua ogodagua mitangi biaga. I tagira pialu koria laiono gabua mbira harigani kagome i bo nolebira, lo mitangi biaga ka.

¹⁴ Wali ko biaga bedagome de duguyu agali hangu tai bima ibaga bialu howaibunaga bi larago gundu uli mbira unuraore handape habe nahe ngagobi laga. Anduane Homogohanda agali mbiralihondo keba howa pani mule kago ogoni ibu uli ogoniha pilope helolebira.

✧ 22:8: Yob 4.8, Hos 10.13 ✧ 22:10: Min 26.20

¹⁵ Waneiginirume bayuwa mitangi nabi howa mana ko bialu haga bulebira. Anigo ina ti mini wilo tibume bariyagua tigua mana ko ogoni nabi waholebira.

¹⁶ Mbiralime yagibano karunaga mbirale ngaru ibu mo yayaguabi homogo karuhondo turu halu mbirale miyaguabi ani biragome ibuni yagibano holebira.

Agali mini bayale gigabiwi hearume bi bayale pira tebira (30) lenego uru

¹⁷ Ina áyu agali mini bayale gigabiwi karubi mandabi karubi tigua bi lenego lawai hole hameledo. Ina bi ogoni langerogo baya hangu hale howa mitangi bibe. ¹⁸ Bi ogoni inaga miniha mo yu hariyagua ina maruhondo lamialu howa í miniha dungulo holebere. ¹⁹ Ina í Anduane Homogohondo mini mbiraore wibelonaga hamelowa áyu ogoni bi mbira hale habelo larogoni. ²⁰ Í mini bayale gigabiwi halu manda bayalebi habelonaga ina bi bayale pira tebira (30) uru í lawai hole gilibu wero. ²¹ Bi ogoni hale howa í henene lolenenaga irane manda bulebere. Agali marume bi henene agodabe dabole pu larangi ina handa walía howa bi tigabigo tihondo ladai bibehe holebere.

¹
²² Ina manda bialu yagibano karu ti habane nabulene ka lowa tinaga emene ngaru namo yabe. Ti godi lo piyagua godime ti hingedape helo manda buleni. ²³ Ogoninaga irane Anduane Homogohanda yagibano ti dara howa biamogo bulebira. Mbiralime yagibano karuhondo ko

biyagua Anduane Homogohanda o biagohondo
pani miadai bulebira.

²
²⁴ Ína wali agali keba abale haga karu heba ne-
nege nahabe. ²⁵ Ti heba nenege haabo hariyagua
mana ko tigua biaga ngarume íbi dariba halu
mani í mo ko holebira.

³
²⁶ Wali agali mbirame dano henego ibuni
namibehedagola ína mia holiya lowa habo
nalolene bi nalowibe. ²⁷ Ína dano biago yadai
nabibehe kegola tigua ínaga mbirale bibahende
ngeru mo yai halu paliaga dagia heba ungu yuligo
dege manda bibe.

⁴
²⁸ Ínaga mamalirume dindi tu bamba winigo
ína mo ya ai nai nabibe.✧

⁵
²⁹ Agali mbira biabe bayale monehe biaga kago
ogoni ibugua kininaga biabe bia holene karulape-
ore holebira. Agali ogonibigome agali mini nalene
karunaga biabe biahabe nahe holebira.✧

23

⁶
¹ Í agali homoggo kago baba tomo nalu biruwa
í miniha mitangi ala bayuwa bu biruwa nabe.
² Í tomo timbuni naga keyagua ínaga noa ho-
lene haru howa haru narugo mangaba labe.

✧ **22:28:** Man 19.14, 27.17, Min 23.10 ✧ **22:29:** 1 Kin 11.28, Min
10.4, Aga 9.10, Md 25.21, Lm 12.11

³ Tomo timbuni nabelo ngiragome bu mini bami-
alu ibugua í mo hondo holigo de hondo habe.

7

⁴ Homogo hole lowa erekui biabe bereria íni
abale wahe halu mo ko holigo de hondo habe.✧

⁵ Muni dewa bu hombedo yu ha hariyaguabi
abaleore ereba hai holebira. Babaganehe ega
bodo hariawe yagalo yalu hariha iraga haradagua
muni yidegoni babaganehego de handaya hare-
gola abaleore yagalalu polebira.

8

⁶ Agali tomo ibuni hangu nole habua biaga karu
heba mandagi tomo nalu nahabe. Ibunaga tomo
bayale dendebiore ngago hondowa dimagoli na-
habe. ⁷ Ína ibu heba tomo nalu birariyagua
ibugua íhondo ogodagua lolebira. Ae tomo bayale
dewa ngaruni íni hameme noa biradagua narene,
lalu bame lope howa ibugua í henemane mitangi
bialu mo turu halu ndo lara. Ibuni miniha mitangi
ko bidagobi lolebira. ⁸ Ína agali ogoninaga mana
hondo manda berengi abale o narigo magu tagu
tagi hoa holebere. Ani buwa ína ibuhondo bi la
debodebo bialu larigobi bame galone ndo laruda
manda bulebere.

9

⁹ Wali agali mini nawi karuhondo bi bayale
nalabe. Ína bi bayale manda bulene lamiriyagua
ibugua mo himu bagabu waholebira.

10

✧ 23:4: Min 28.20, 1 Ti 6.9-10

¹⁰ Dindi tu bamba wini ngago dugu ai nai nabibe. Waneigini hono wahene aba aiya nahe karunaga dindi ngarubi page karu nalabe.✧

¹¹ Irane Anduane Homogo ibu hongo gibihe kagome dindi ogoninaga lalu bi laramingi waneigini hono wahene uruninaga bi Anduane Homogoibunime la holebirago haya nahabe.

¹¹

¹² Marume mana bayale í lawai haragola o lawai haragoni ina bayuwa hangu hale mia howa manda bialu mo yai habe.

¹²

¹³ Wandari igiribi kagua biragola tigua boliya hondo ha dege nalalimu. Abale mini wilo babe.

¹⁴ Mini wilo bolene ogonime ibu homolenehayagi napelo holenehayagi helonaga biamogo buleberami.

¹³

¹⁵ I igini-o í mini bayale gigabiwi hariyagua i turuore holebero. ¹⁶ Ina mini bayale gigabiwi howa bi larego hale halu ina inaga miniha turu taraore ho holebero

¹⁴

¹⁷ Agali ko biagarume mana biagago í hame nalabe. I Anduane Homogonaga andaneha hole hongo haabo habe. ¹⁸ Ina ogonidagua biriyagua mani bayale halu í abale homa nabi mini dunubi-ahé holebere.

¹⁵

✧ **23:10:** Man 19.14, 27.17, Min 22.28

19 *I* igini-o ina bi larogo hale halu mini bayale gigabiwi habe. *I* ibagabu kego baya hanguore minila haru ibagabu habe. 20 Agali waini iba timbuni nagimbu biaga bababi tombegene yabagi howa tomo timbuni nagimbu biaga bababi mandagi ibagabu holeni. 21 Lulu iba nowa lulu yaga karubi tomo timbuni nagimbu biaga karubi áyu dege yagibanoore holebira. Tomo timbuni nolenegobi iba mbia naabo holenegobi nowa bame u hangu palima ibaga biriyagua aga ko budu pugubigo bu holebere.

16

22 *I* aba nahenedale *i* áyu kegoni nakelego *i* abahanda laradaguaore bayuwa hale halu bibe. *I* aiyá wahe bedangi *i* áyu kego habelo hondo heneyagonaga turu halu biamogo bigi bibe.

23 Henene loleneru mini bayale gigabi wuleneru mbirale bibahende manda taratara bu-leneru miniwi holeneru mana uruni alego yu hole hongo habe. Mana uruni ale yu howa bu-lenerunaga yolo agi ale mibehebe.✧

24 Waneigini ti mini bayale gigabiwi howa mana bayale hangu biaga kayagua ti aiyá abala libu miniha turu timbuniore holene irane nga.

25 *I* aba aiyalame *i* hondowa miniha turuho helo mana baya o langiruruni bialu habe. *I* aiyahanda *i* taba henegonaga embeda holeni ibu turu ho berelabe.

17

✧ 23:23: Min 4.5-7, Md 13.44

²⁶ I igini-o ina bi laga berogo baya hanguore hale halu mana ina bigi berogo handalu ina ihondo turu halu i berodagua bigi bibe. ²⁷ Bayanda walibi wali maru agali page biagabi bedaruni hinawai uli ale ngagoha igiri agali ogoniha pilope haga biraru wialu tongolo migi bulebira. ²⁸ Pagealime mbirale page bule haradagua wali ogoni aleme agali au bolangua harabe hondole lowa deyu haga biaga beda. Wali ogoni aleme agali dewa mo gabua henego ti one waneigini wahowa wali ogoni ale bedagoha taya bima ibaga bialu kagoni.

18

²⁹ Agali maru genda timbuniore yu howa agi bule birudabe lowa tini dara halu hearuni agali aruyabe. Bi timbuni lagimbu bialu hearuni agali aruyabe. Dongone motudu wuwa dege haabo hearuni agali aruyabe. Agali de daramabi hearuni agali aruyabe.✧ ³⁰ Uruni bibahende ti agali iba mbiabi waini ibabi lulu iba taratara ngaru naga hearuni agali uruni ndoyabe.✧ ³¹ Waini ibame í mo pila holani de hondo habe. Deme handaregola baya de hondoabi wialu naregola bame kembobeha heyolope holene awadaga wulebira. ³² Ani anigoyu mani howa handalu keria puya tomia palegome í hayalu piyabe toba holebere. ³³ Inaga mitangi bule nego mo ko henedago mbirale taratara inaga denguini bilingi bolangua biraria hondolebere. Ani bialu ne harigaha howa bi taratara ngagoni la dege dindi halu lulu bi dewa iba duguaradagua bulebere. ³⁴ U palialu keria ini tamuni ndo

✧ **23:29:** Ais 5.11, 5.22 ✧ **23:30:** Min 20.1, Eb 5.18

garo mo liahaga bima pialu kagoria erembirani palirube toba holebere. ³⁵ Ani bialu ina bi agua lolebere. Agalime i balu piyago nahende paliruda, lolebere. I padogo heyabe nahedagoni irane aginagadabe. Ai i heyalu iba mbia mbira lone nolebero, lolebere.

24

19

¹ Wali agali ko biaga karu hondowa ina ti ale hoabagolo manda nabibe. Ti heba ibagabu hole nenege nahabe. ✧ ² Tigua ko buleneru hangu mitangi biaabo halu tinaga ne harigaha howa bi laragome mendeali mo ko holenaga hangu laga ka.

20

³ Agali mini bayale gigabiwi mbirale bayuwa mandabi kago ibunaga anda bayale holebira. Ibu one waneiginibi bayale hongohe dege holebira. ⁴ Agali ogonibi kagome mbirale taratara muni daligame miaga ngaruni muwa ibu andagani mo hombedo tagiho ngelaga ka.

21

⁵ Agali hongohe holenego emene karulape lowa agali mini bayale giga biaga holenego bayaore gibi nga. ⁶ Kini mbira ibu hameigini mende kagola wai bule manda biyagua ala agali miniwi mandabi wai hanaga karume wai agua bimiya lalu bi lamirago hale holene nga. Agali mandawi dewa bu karume lamirago hale hai halu laradagua biyagua wai buwa wayali holebira.

✧ 24:1: Iba 37.1, Min 1.15

22

⁷ Mini bayale gigabiwi howa bi lolene ogoni daligaore taibi ngago mini nawi karume manda bibe nahe ka. Marume bi dunini laragoria mini nawi karume galone mbira labe nahe holebira.

23

⁸ Ina ko bulene hangu manda biaabo hariyagua wali agali karume í ko biaga lene holebere. ⁹ Mbirali mini nawi kagome mana tiga nabi ngaru hangu bule manda biaabo hagago ogoni bibahende mana ko dege nga. Wali agalime handalu karia ogoni ibu maruhondo mine howa mege dege biaga kagonaga handabe manga haga ka.

24

¹⁰ Í kegoria genda ibirangi í hongo ibira hayagua í gedaore dege haga kegoni.✧

25

¹¹ Mbiralime ko nabi howa godime lo mbira halu o biago homelo bole lo wirangi ina puwa agali ogoni ba nabilonaga haru dai bibe. ¹² Ina ogonidagua bulene inaga biabe ndo lolene nawi. Anigo Ngode Datagaliwabe ibugua ina mitangi bia do keru handalu ina bi larerunagabi irane bibahende manda biaihe kagoni. Ani manda buwa ibugua wali agali hangu hangume biabe biradagua yolo mulebira.

26

¹³ I igini-o ina mone ibane naregola inaga ne hambuni dendebiore hagadagua ¹⁴ ina manda bayale bulenebi mini bayale gigabiwi holenebi

✧ 24:10: Yob 4.5

ogoni bayale dendebiore nga. Mini bayale giga-
biwi hariyagua mani íni hama poregoha bayale-
ore mini dunubiahe holebere.

27

¹⁵ Mbirali ibu ko page bibi howa ibugua wali
agali mini tigabiwi kagonaga anda bangulalu
tinaga mbirale ngaru mo page bule lowa wa-
hondo bira do hagadagua nahabe. ¹⁶ Wali agali
mini tigabi karu dewa halu pilo ibira hayaguabi
ibu lone heyu holebira. Anigo ko biaga karume
ko bialu kagoria ibira haragola ti ko haiore ho
waholebira.

28

¹⁷ Ínaga waitigi karu genda yu kago hondowa í
turu halu gi habe nababe. Ti harigani pialu karia
mbirale ngarume ge bobidi lenego tandaga howa
kagola í hondo oba nahabe. ¹⁸ Anduane Homogo
ibugua ínaga waitigi biaru pani mulene winigo í
turu halu oba harigo hondowa ti pani namuligo í
anidagua nabibe.

29

¹⁹ Wali agali mini kowi karume mana bigi bi-
rago hondowa í genda howa mini hululabu na-
habe. Ínaga mitangi bulenego íni mo ko holigo
ani nabibe. Ani bialu ko biaga uruni tigua bigi
birago hondowa tigua biradagua bua howa hame
nalabe. ²⁰ Irane ti turu howa kagoni tigimandi
áyu kanginaga kago mani anidagua naholebirago
í ti biradagua bua nahabe. Wali agali mini
kowi karuni lamu hale hundiradagua bibahende
hundu tegelope haiore holebira.

✧ **24:19:** Iba 37.1, Min 24.1

30

²¹ I igini-o ina Anduane Homogo mo dunini howa ibunaga andaneha halu kini kagobi mitangi bialu ibunaga mini mo yaraga habe. Wali agali karume Anduane Homogo minibi kininaga minibi mo yo handalu mine haga kagoria nahe í habagiho habe. ²² Wali agali urunibi kagoria mo ko holene abaleore íbu wulebira. Anduane Homogohandabi kini ibuguabi urunibi karuhondo genda abi aleore mo wia holobadabe manda bibe nahe kamagoni.

Bi bayale maru lenego ogo

²³ Agali mini bayale gigabiwi hearume bi maru uru la dege bini. Agali godi dabaga kago ibugua wali agali ti godi lole ibirangi maru biamogo bia halu maru mo wahayagua ogoni tigabi ndo bira.

²⁴ Godi dabaga kago ibugua mbirali ko biyago manani helenege bame golope hayagua wali agali dindi bibahendeni karume dabaga ogoni hame nale howa tigua ibu ha halu mege bulebira.

²⁵ Anigo dabaga kagome tigatiga dabalulu agali ko biyagohondo pani karulape miyagua dabaga ogoni ibu bayale howa mini lene holebira.

²⁶ Mbiralime íhondo bi tigatiga ladai biyagua ogoni ibu inaga nenege heneneore kagoni.

²⁷ Ina anda mbira bule manda biriyagua ala dindi mbira mo tiga bialu tomo ogoriani hangabe. Ani buwa mani anda bibe.

²⁸ Í mendealinaga godi wiyanya pu hariyagua ibu ko nabi kagola ina ke howa hangedape halu manani nahelabe. ²⁹ Ina bi ogodagua lolene nawi.

Ibugua ihondo ko biyagobiore ina biadai bulebero, nalabe.

³⁰ Ina ibaga bialu howa agali mbiranaga mabu de handaru. Agali ogoni ibu mini nawi mangaheyane handaru. ³¹ Ibunaga mabu ogoriani datani anisherubi tani korubi andaho hearia handaru. Toleme pabe bu yaanda hene biagobi podope ho wia. ³² Ina mabu ogoni de hondowa mitangitangi bialu manda maru bayale birugo ogo. ³³ Agali mangahe karume agua laga. Biabe nabi emene paluwa erehi dogolalu heyuliya, laga. ✧ ³⁴ Ti ogonidagua bialu palia hondo karia pagealirume mbirale abale mo yalu piai hagadagua tinaga mbirale ngaru ereba hai haragola ti yagibanoore holebira.

25

Solomonhanda bi bayale maru lenego uru

¹ Solomonhanda bi maru leneru Yudanaga Kini Hesegaia heangi ibunaga beba gili bia harume gilibu wini.

² Anduane Homogo ibugua mbirale dewaore mandabu do heneru ibuni hangume manda bidago ogoninaga iname ibunaga mini yaraga haramali. Anigo kini kagome mbirale dewa ina kamagoha wia do ho ngago ina manda bulumaya langiragola iname ibunaga mini yaraga haramali ndobe.

³ Iba andaneha ngarubi hari daligaha karubi iname manda biai habe nahe kamadagua kini ibunaga miniha manda bidagobi iname manda nabibehe kama.

✧ 24:33: Min 6.10-11

⁴ Siliba mbira irani delowa dodo aealuru do ereba haragola siliba ogoni bayaleore howa ogonime mbirale bayale wabibehe wiaga.

⁵ Ogonidagua dege ko biaga karu kini baba mandagi nahelo bo pelayagua kini ibu mana bayaleore biragola dindi ibugua hondo kagobi mo hongo halu bayale tigabi holebira.

⁶ Í kini kagoria íbu keyagua í timbuni mbira kogoni lo mitangi bialu íni mini yaraga nahabe.✧

⁷ Ína mbirali timbuni mbiragonaga henge í mia aribia ho bederia tigua íhondo dalia layagua ogoni bayale ndo. Í wali agali mini lene ndo karu baba keria tigua í agali mini lene karu baba hole pu layagua bayale ogoni. ⁸ Mbiralime mbira bialu karia ína deme hondowa ibu ko biya lalu godini abale puwa latagi nahabe. Mendeali manda bayuwa biaihe kagome mani ínaga bi larigo bope hai haragola ína agi buleberebe.

⁹ Í nenegehondo mbirale mbiranaga bi mbira lole manda yu keyagua ína nenegeali ogoni ibuni karia puwa lo tiga bilibu. Anigo ína bi mbira ogoninaga hale harigo mendealihondo lamia nabibe.

¹⁰ Marume bi ogoni hale howa í diburibu laga ke lalu í mo taga halu íhondo ko mitangi bu wiaabo holebira.

¹¹ Mbiralime bi galone mbira lalu ibugua bi laragonaga galone baya hanguore mo wála hayagua bi ogoni moneheore manda hareni gaigulu daradagua bulebira.

¹² Mbirali ala henego ibugua mbirale bigi biyago handaga binime mendeali áyure hene kago

✧ 25:6: Lg 14.8-10

mana lalu lamigi biragola mendeali biagome bi ogoni henene galoneoreda manda bialu yamiyagua ogoni ibu nde ibunaga manda teneni ega ubiya iri biradagua bulebira.

¹³ Mbiralali bi yalu pu lenegome bi lamibe lenedaguaore tigatiga lamiyagua ogoni gaeangi biabe bialu howa hége lebolaho keria iba libule naragola tingini dungu lagadagua bi tigatigaore lamiyiyagua miniha dungulo holebira.

¹⁴ Wali agalime mbirale mbira nguliya lowa nami wahalu piyagua ogoni dalu ibule tingi howa hari kulu timbuni lowa dalu naibi ngaligobi holebira.

¹⁵ Ína keba abale nahe bi hendeore laga bialu hariyagua agali ínaga bi hale hoa nahagaru mini mo beregedabehe holebere. Agali haguane karunaga minibi mo beregedabehe holebere.✧

¹⁶ Mone irani dedaria de handariyagua í tombe karulape do nabe. Ína dewa do nagimbu biriyagua magu tagu tagi holigo. ¹⁷ Í mendeali andaga hangu nenege puabo holene nawi. Ibugua í handabe manga halu hame nalolebirago.

¹⁸ Mbiralime ibu nenege kago mo hondo halu ndelayagua ogoni timu yandare kangorume baragola tandaga biagadagua bulebira.✧

¹⁹ Í kegoria ko mbira íbu nganggi ína manda bialu mbiralali ke haga kago ibugua í biamogo bu-lubadalo manda biriyagua ogoni ne koheme tomo nagadaguabi ge koheme hariga piagadaguabi beregoni.

✧ **25:15:** 1 Sml 25.24, Min 15.1, 16.14 ✧ **25:18:** Iba 57.4, 120.3-4, Min 12.18

20 Mbirali miniha genda ho kane hondowa ina puwa turu helonaga iba gana laryagua ogonime ibu biamogo ndo bere. Ogoni mbiralime puyabu dagarebi ibirangi ibunaga aga golo wahagago alebi dere bidagoria ibi odope hagadaguabi beregoni.

21 Inaga waitigi kago tomo noaho kayagua tomo nelo mibe. Ibu iba noaho kayagua iba nelo hambu mibe. ✧ ✧ 22 Ina mana bayale ogonidagua berego hondowa ibuni mana ko bigi biyago mitangi halu ibuni taga pani nolebira. Ani bialu ina mana bayale beregonaga Anduane Homogo ibugua ihondo turu halu yolo bayale ngulebira.

23 Puyabu ibiragome dalu yalu ibagadagua diburibu laragome keba holene mo yu anda ibaga nga.

24 Agali mbirali ibu oneme lai laabo hayagua anda mbiraoreha paluene emene bayale lowa agali ibu tagira pu holenego bayaleore nga. ✧

25 Mbirali ibu iba noa howa hege lebola haragola iba libule turu howa nagadagua dindi kaundia mbirahayagi howa bi bayale maru yalu ibiragola hale hayagua ogoni turu taraore holene nga.

26 Agali tigabi mbira kago ibu ko biaga kagome ko mo bia helo ibuni henge miyagua ogoni ibu iba uli bayale nagane winigo mo ganguluma bia haradagua bira.

27 Mone ibane dewa naabo holene bayale ndo nga. Ogonidagua wali agali marume mbirali ibunaga mini yaraga helo lowa mbira bialu kagoni ogoni bayale ndo dege ngagoni.

✧ 25:21: Md 5.44 ✧ 25:21: Lm 12.20 ✧ 25:24: Min 21.9, 21.19

28 Mbiralime ibunaga mini haru nahe howa keba abale haga kayagua marume ibu hingedape holebira. Ogonibigo ibu tano mbiraha pabe nahe ngagola waitigi anda ibuwa mbirale mo ko haganego ale ka.

26

1 Wali agalime mbirali mini nawi kagonaga mini yaraga hayagua ogoni gaea birangi dalu dindi guni ibaganego alebi tomo ibiredagola bu wulene horongi iba dalu ibaganego alebi biragoni.

2 Agali mbirali ibu mana liahe mbira nabi kagola marume ibuhondo bi ko lalu ha hayagua bi ogonime ibu mo ko naholebira. Tinaga bi laragoni egarume yagalo yu ibaga biaabo halu mbirani biru dambo nalagagobi holebira.

3 Nogo hosiru gerai pelo tibu tandaga biagame balu nogo dongiru bayuwa tiga tiga haru pole-naga ibu ne harigaha aeane mbira bangabia ho helaga. Ani bialu mbirali mini nawi kago mini wilo gewame minu bolene nga.

4 Mbirali mini nawi kagome ihondo bi nagalone mbira hale haragola ina ladai biriyagua ibi nde mini nawi ibu ale dege kegoni.

5 Wali agali mini nawi kagome bi nagalone mbira ihondo hale hayagua inabi nde ibuhondo nagalone dege ladai bibe. Irane ibugua ibu manda timbunibi kogoni manda buligo anidagua ladai bibe.

6 Ina mbirali mini nawi kagohondo bi mbira yalu pu lalu lawia hariyagua ogoni ina ininaga ge gandulo waharadagua beregoni.

⁷ Agali ge kohe kago ibaga nabibehe hagadagua mbirali mini nawi kagome bi bayale gigabi mbira lole manda bialu karia labe nahe kagoni.

⁸ Mini nawi karu mini yaraga halu karuni laba dandaha tole berelowa bole hongo howa ndibulo yani hagago ale bialu kagoni.

⁹ Agalime lulu iba nowa lulu yu howa ibunaga gini ani kenda kago dugule manda biagadagua mbirali mini nawi kago ibugua bi bayale mbira lole manda bialu karia nalabehe kagoni.

¹⁰ Biabe hondo haga kagome mini nawi karubi maru tanabi karuhondobi biabe bilo miyagua ogoni agalime danda bu yuwa timume agali boga dege dindi hagago ale bira.

¹¹ Biangome magu tagu wuwa lone ibuni no dai biagadagua mbirali mini nawi kagome mana ko ala ibuni binigo lone budai dai bialu haga ka.✧

¹² Mbirali mini nawi kago ibu manda bayale bilo biamogo bulene karulape. Anigo mbiralime mbirale bibahende ibuni manda biaihe tingi ho kayagua ogonibigo ibu biamogo bulene erekuibiore holebira.✧

¹³ Wali agali mangaheme andaga hangu bame biraabo howa ibugua ogodagua lalu, Laiono timbuni mbira harigani ibaga bu kago i tagira napolebero, laga ka.

¹⁴ Anda panga hiniyime panga yani ho wiagadagua mbirali mangahegome ibuninaga dagian palu beregedaga dege bialu wulebira.

15 Wali agali marume mangaheore howa tinaga ne harigaha tomo mo yanda halu nolenegobi bibe manga dege holebira.

16 Mbiralimangahe kago ibugua agua manda bigaga. Ina manda bidogome agali karia mini gigabi mbirale bayuwa latagi hai haga karuni bolangua ho kogoni, lo mitangi biaga ka.

17 Kirali lai lalu kago puwa í ogoniha bangabia ho pu hariyagua ogoni biango mbira harigani pialu karia hondowa haleni minu gili laradagua beregoni.

18-19 Mbiralime ibunaga nenege mbira mo hondo howa mani ibugua lalu, Tabirini habiya biru, layagua ogoni ibu agali lulu mbirame timume boga dege dindi halu ira dedaore dugu gilgalalo waharadagua biragoni.

20 Ira bo dela nabiyagua ira nade hundulebira. Wali agalime bi diburibu nale hayagua gimigomo lalu keba holene nawulebira.

21 Ira gabunime ira dene bayuwa hungu bialu dagadagua agali lai hangu laga kagome wai bilo mo bia haga kagoni.✧

22 Mbiralime diburibu lalu mendeali lo gurarago ina hale hole hame laramali. Bi ogonibi laragoni tomo dendebe aledagola iname abale naramali.✧

23 Mbiralime bi hongo halu mana bayale buleenaga letingi howa mana ko bulenaga layagua bi ogoni todobene be dindi dongoma degeme wabinigo silibame hira dambi kagola bayale wini mbau lagagobi nga.

✧ 26:21: Min 15.18, 29.22

✧ 26:22: Min 18.8

24 Wali agali tombene hondo kihe karume bi bayale turubi hangu lararume handabe manga holene tinaga miniha wu kago nawi tingi haga.

25 Bi urunibi laragoni ínaga haleme hale hoabi lolebiragoyu ína tigua bi laragoni henene lara manda nabibe. Tinaga miniha ko tara tara tolo tagiho kagoni. 26 Tinaga mini ko ogoni wia do ho kagoyu wali agali marume o tinaga mana ko birago bayuwa handai holebira.

27 Wali agali mbirame ko mbira bule lo mitangi bu hayagua ogonime ibuni mo ko holebira. Mbirali uli pelo wa karia o biagoniha ibuni uli pu wulebira. Ibugua tole hari hombeneni dugu yalu iragaho ngeledaria mani tole biago pendegelope howa ibuni dambulebira.

28 Ína wali agali maruhondo ke howa mo hondo hariyagua ína ti handabe manga ho kegobi walia hare. Anigo ínaga miniha mende manda bu howa bime mende ale lariyagua mo ko holene hangu yu anda ibaga.✧

27

1 Í miniha balagala howa yawi mbirale ogo ale mbira buliya lalu lo wia nabibe. Irane áyu yawila dombene nigonihā bulubadago í manda nabi kegoni ndodabe.✧

2 Wali agali íla haga karumebi tara karumebi ínaga mini mo yaraga hayagua karulapego ai tigua ani yaraga helo. Ínime dege ínínaga mini mo yaraga holeni.✧

✧ 26:28: Iba 12.3, Min 29.5 ✧ 27:1: Lg 12.19-20, Ya 4.13-16

✧ 27:2: Min 25.27

³ Wali agali marume mini haru nahe howa lulumu biradagua mana koore bigi biragome ina genda iba mumebi ege tolemebi ogoninaga genda ale ndo genda timbuniore mo ngigi biaga nga.

⁴ Wali agali keba gibi haga karu tigua binigome wali agali maru karu bame irane nawini mo tandaga halu mo ko haga. Ai keba holenegro emene haru lowa wali agali dimagoli holenegobi i nayido agini henge lolenegobi koorene ko ngubiore ngagoni.

⁵ Mbiralime mana liahe mbira biyagua tigatiga ibunihondo la ede halu mo tiga bialu lamulenego mana tigabi ogoni. Ani lamia nabiriyagua ina ibu dara nahe howa ainaga koyane lo heneda manda bulebira.

⁶ I nenegeali libu gubalini hagabu haga kabigo ibugua mbira biragome i tandaga mo ngiyaguabi ogoni i biamogo bialu dege biraria biarua manda bibe. Ai inaga waitigi kagome ihondo keba nahe miniha hade tingi howa mana maru bigi bulebi-rago ogoni hondole ibi nde dehe dege habe.*

⁷ Mbiralali tomo karulapeore no tolotagiho bedago ibu tomo bibahende magu hai holebira. Tomo dendebiore mone ibane dawa ngo lariyaguabi ibu mangaore holebira. Ai tomo noa howa tongolabehe kangu tomo bibahende tanabi bayale hangu ngabe toba holebira. Tomo ko kaubiyaguabi ogoni mo dendebia dege howa nolebira.

⁸ Agali ibuninaga dindi anda ngelo wahalu ibaga ibagabu kagoni ega mbaria ibunaga anda helo wahalu yagalo yu ibagabu kaligobi ka.

* 27:6: Iba 141.5

⁹ Weli ngabi taratara ngarume ina mo turu ha-gadagua inanaga nenege karume ina genda yu kamangi biamogo bigi biragome ina miniha turu biagane.

¹⁰ Í nenege ínila bamba hama ibinidago embeda halu yu waholeni nahabe. Bamba í abala mandagi haga henedagobi yu waholeni ogoni íla ho aribia habe. Í genda yu hariyagua íni hamenegoore karia pole manda buwa dindi kaundiagoha tongone pole manda nabibe. Mbirali kaware ínila handa ai nai padabigo ibugua bayuwa biamogo bulebirago bilo ibuhondo hale habe.

¹¹ I igini-o i turu holiya mini bayale gigabi wulene dabalu hongo howa yu habe. Í ani yu howa wali agali marume i gurayagua tihondo ina ladai bulene karulape wulebira.

¹² Wali agali miniwi dehe karume handalu karia genda bulene ti kagoria anda ibaruane handalu ti ala igilo mialu haga ka. Ai mini nawi karume genda bulene ibu kagoria anda ibule ibiraria handa hondowa dege o ibiragoniha porabu ya howa mani ibu genda yu haga ka.

¹³ Mbirali ibu dano henegoibunime mibe nahedagola mendealime ina mia holiya lo kayagua ogoni ibu mini nawi ka. Anigo mbiralime íhondo dano hole ibiragola ibunaga mbirale mbira í mo yu hole manda bibe. Mani inaga dano hayago ngiragola ibuni yadai bule.

¹⁴ Egerebagiore haragola inaga nenege barila halu ibuhondo bi dalimu lariyagua ogoni ina ibuhondo bi ko lalu ha haradagua dege beregoni.

15 Agali mbira one ibu wali keba halu lai dege lalu bi laabo haga bedayagua ogoni ibu anda danginiha diri ngagola iba emene bondo laabo hagamada biaga beda.✧ 16 Wali ogoni ibu mana ogonibi nabilo ibu agalinime mbira bibe naheore. Ogoni ibu iname puyabu gime minu yule lowa bialu haganego alebi weli gini odo yu haganego alebi beda.

17 Tigua aeane naga wule lowa mbirale maru aeaneme dege aeane naga wiaga. Ogonidagua dege wali agali mbirame mendealinaga mini mo tiga biragola bayale haga.

18 Inaga poge hengedegome lini delo de hondo hariyagua lini bayale dedagola do nolebere. Biabe bia haga kagome ibunaga haru haga kago bayuwa de hondo hayagua haru haga biagome ibuhondo turu halu ibunaga mini yaraga holebira.

19 Ina iba bedagoha de handape hariyagua ininaga denguiore hondolebere. Anidagua dege mbiralime mana biragobi mitangi biragobi bibahende bayuwa manda biai hayagua ibugua i ogobi kogoni lalu ibuni manda bulebira.

20 Wali agali dewaore homayaguabi tigua humbirini anda tolotagi naholebira. Ogonidagua dege mbiralime ibuninaga hame ngago wu karula napolebira.✧

21 Ngolo silibala irani delowa dabo handaga. Ogonidagua dege wali agali kodabe bayaledabe hondole tininaga mana biragoria handalu maru karume ti dabaki biaga.

✧ 27:15: Min 19.13, 21.9, 21.19 ✧ 27:20: Min 30.16, Hab 2.5

22 *Ína mbirali mini nawi lulu ale kago hongo howa homabeheore bope hariyaguabi ibunaga mana biagane biago yu wa nahe wiaabo holebira.*

23 *Ínime ínaga nogo meme sibiru bayuwa de hondo habe. 24 Irane ína muni mbirale yu kerubi wiaabo naholebiraore. Kininaga hameiginirubi haabo naholebira. 25 Ínaga daluni tani luni andaho karia handariyagua ína tani ogoni gandu lowa mo mogo bialu íninaga nogoru ti nelu mibe. Ani beregola tani bayale gahenge andaho aribia holebira. 26 Mani ínaga nogo memerume yolo muwa dindi yolo bulene wulebira. Ani buwa nogo sabinaga irini podowa íninaga aga ogonime wabulene wulebira. 27 Ína ínaga nogo memerunaga andu hambuwa ínibi í one waneiginirubi tínaga biabe biahaga wali bedarubi karulape nalu holeberemi.*

28

1 *Wali agali ko biaga karume ti mbiralime bole talima ibiragola piagadagua bame gi howa ibida piaga kagoni. Anigo wali agali tigabi karu ti budi gabua laiono ale elahe haabo haga ka.**

2 *Wali agali dindi timbuni mbiraoreha haga karume ko hangu biaabo hayagua dindi ogoninaga haru haga tara tara hela aribia haabo holebira. Anigo dindi mbiraha haru haga bayalebi mini gigabiwibi kayagua o biagome wali agali bayuwa haru halu dindi bayale hongohewiaabo holebira.*

* 28:1: LBM 26.17, 26.36, Iba 53.5

³ Agali mbirali ibu haru haga howa wali agali yagibano karu hangedape haga kayagua ogoni ibu iba li timbuni poragome mabuha tomo hangedaru mo ko haradagua bialu kagoni.

⁴ Wali agali mana lo ngaru erembira miaga karume wali agali ko biaga karunaga mini yaraga haga ka. Anigo mana lo ngaru biaga karume ko biaga karu heba mini mbiraore nahaga ka.✧

⁵ Wali agali ko biaga karu ti mana tigabi agobi ngabe manda nabi kagoni. Anigo Anduane Homogo talima piaga karu ti mana tigabi ogoni manda buwaore ka.

⁶ Mbirali yagibano howa mana tigabi biaga kagome mendeali homogo howa mana tigabi nabiaga kago bolanguahe kagoni.

⁷ Wandari igiribi daliahe mana lo ngadagua bialu haga karu ti mini gigabiwi kagoni. Urunime ti wali agali ko mangahe habane nabulene karu baba nenege ho hayagua nde ti ajiya abala mo taga haragoni.

⁸ Agali mbirame ibunaga muni wali agali maru ti dano hadaba lowa dano biago yadai biragola muni miyagobi ndo dewa ngidaba lowa ibu homogo hayagua ibu muni ogoni nayi holebira. Muni ogoni mbirali yagibanoru dara howa bi-amogo biaga kagonaga giha mo mulebira.

⁹ Ina mana lo ngago hale halu nabiriyagua Ngode Datagaliwabehanda ibuhondo bi lariligo hale hoa nabi ko ngubidane hondolebira.

¹⁰ Ina agali tigabi kago ko bilo mo hondo hariyagua ina gono wirigoha ini do wulebere.

✧ 28:4: 1 Kin 18.18, 18.21, Eb 5.11

Wali agali ko mbira nabiaga bayale karu ti Ngode Datagaliwabehanda yolo karulapeore mulebira.

¹¹ Homogo karume ti mini gigabiwi kama manda biaabo haga. Anigo yagibano kagome wali agali maru karunaga mini ngago bayuwa tale biaga kayagua ibu mini gigabiwi heneneore ka.

¹² Haru haga agali tigabi mbira tagira íbu harangi wali agali bibahendeme turu howa ibu mini yaraga haga. Anigo agali mini kowi kagome haru hole tagira íbu harangi wali agalime ibu hondowa ti ha do haga.

¹³ Wali agali mbirame ko biyago do ho hayagua ibugua mbirale bigi birago bayale naholebiraore. Anigo mbiralime ko bibahende biyago lapani halu kohondo erembira miyagua Ngode Datagaliwabehanda ibu dara howa biamogo bulebira.✧

¹⁴ Anduane Homogohanda laradagua biaabo hariyagua í turu ho haabo holebere. Anigo Anduane Homogonaga bi hale habe manga howa dogo ho hariyagua í ko ngagoria polebere.

¹⁵ Agali ko biaga mbirame haru haga howa wali agali hongo nahe karu hangedape haga. Agali ogoni ibu budi gabua timbuni laiono hongo howa ngororo lagadaguabi biango dudu ale timbuni mini bea mbirame tomo taya bima ibaga biagadaguabi bialu ibu hiriribi haga.

¹⁶ Haru haga kago mini giga napale hayagua wali agali mo ko halu haru ha ko holebira. Anigo haru haga mbirame wali agalinaga ngaru guru nolenebi mo hondo holenebi hame nale kago ibugua luore haru haabo holebira.

✧ **28:13:** Iba 32.3-5, 1 Yo 1.8-10

17 Mbiralime mendeali homelo bo wahaga kago ibu tandaga nalu haabo holebira. Ibu bayale holene mbira handa walia nahe ibagabu kaore homalu waholebira. Ogonibi kago mbiralime ibu biamogo bulene nawi.

18 Ína mana tigabi bialu hariyagua í bayale holebere. Ína ko bialu hariyagua í abale pilope holebere.☆

19 Wali agali mbirame biabe erekuibi bialu mabu hangayagua ibu tomo nolene dewa wu holebira. Anigo wali agali horo mo hole bialu biabe nabiaga karu ti yagibano haabo holebira.

20 Wali agali mini tigabi karu ti turu holeneme tolotagiho holebira. Anigo mbirali ibu abale hibilaba lowa homogo hole manda biyagua pani nane napolebira.

21 Agali mbirame godi hale halu howa irane baya hangu dabo handa nabi mendegonaga abale la halu mendego hingedape hayagua nakarulape bira. Anigo godi dabaga marume muni emeneorebi mbira ngilo lowa ke halu godi la holebira.

22 Wali agali habuabi karume ti homogo hole-naga abale hibilaba lalu kagoyu ti yagibano holene kaware ibirago manda nabi ka.

23 Mbiralali mo kula haragola turu haraligo dindiha lowa ína mbiralali mana lalu mo tiga biriyagua o biagome mani íhondo turu timbuni holebira.

24 Mbiralime ibu aba aiyalanaga mbirale ngaru page ndoda lo manda buwa page biyagua ogoni íbubi pagebibi maru kagobi dege kagoni.

☆ **28:18:** Min 10.9, 10.25, 28.6

²⁵ Mbirali habua biaga kagome wali agali maru mo keba haga. Ai mbirali Anduane Homogohondo mini mbiraore hongo ho wu kago ibu bayale hangu hama puabo holebira.

²⁶ Mbiralime ibuninaga manda hangume mbirale bibahende karulape biai habehe kogoni mitangi bu hayagua ogoni ibu mini nawi ale kagoni. Anigo mbirali mini gigabiwi kagome lawai haradagua bialu hayagua ogoni ibu bayale holebira.

²⁷ Yagibano karuhondo mbirale miriliyagua í mbira buru palia nabi holebere. Yagibano karu nahende tingi howa mbirale nami hariyagua wali agali dewaoreme í ha hene holebere.✧

²⁸ Mini kowi karume haru harangi wali agali ti ha do holebira. Anigo haru haga ko uruni ibira haragola mini tigabi karume lone haru ho aribia holebira.✧

29

¹ Agali mbira dewa halu mo tiga birago bilowa ibu mine haabo hayagua abaleore ibu mo ko haragola marume ibu biamogo bulene hariga nawulebira.✧

² Agali mini tigabiwime wali agali haru kagola wali agali bibahende ti turu hai haga. Anigo mana ko biaga karume haru haragola wali agali bibahendeme miniha genda howa mini dege dindiho haga.✧

✧ **28:27:** Man 15.7, Min 19.17, 22.9 ✧ **28:28:** Yob 24.4, Min 28.12, 29.2 ✧ **29:1:** 1 Sml 2.25, 2 Bit 36.16 ✧ **29:2:** Esd 8.15, Min 11.10, 28.12, 28.18

³ Í mini bayale gigabiwi hole hame lariyagua í aiya abala libu turuore holebira. Agali bayanda waliru heba ibaga bu haga kago ibu ibunaga muni mbiralebi bibahende ogoniha wahai haga ka.

⁴ Kini kagome wali agali mana tigabini haru hayagua wali agali bayale halu dindibi bayale dege wulebira. Anigo kini ibu wali agalihondo muni hangu ngi laabo hagagome dindi ibugua hondo kago ibira halu mo ko holebira.

⁵ Agali mbirame ke halu ibu nenege ladebodebo biyagua ogoni ibugua ibunaga nenege gonoha delonaga gono wia haradagua biragoni.

⁶ Mbiralime mana ko mbira biyayagua ko ogoni biyagome ibuni do wulene gono wia kagoni. Anigo wali agali mana tigabi biaga karu ti turu ho haga ka.

⁷ Wali agali mini tigabiwi karume yagibano karunaga genda ngago mitangi buwa mo tiga bialu ti biamogo biaga. Anigo wali agali mana ko hangu biaga karume mana ogoninaga irane manda nabiaga ka.

⁸ Mine halu mege biaga karume wali agali tanoha bu karu tini dege dege handabe manga helo mo keba helaga. Anigo mini bayale gigabiwi karume keba ho hayaruni mo hada halu agali biarunaga mini lone mo paliaho helaga.

⁹ Mbiralini miniwi kagome mini nawi mbira kago manani helayagua mini nawi biagome abale keba howa lahiralu ibu ne hambu ndibulo nahaga kagoni.

¹⁰ Mbiralini agali darama hangu noa haga kagome wali agali mana tigabi biaga karu handabe manga haga ka. Anigo mbiralini mini tigabiwi kagome

maru mana tigabi biaga karu bayuwa handaya ho haga ka.

¹¹ Wali agali mini nawi karume tinaga bi laragome keba holene abale walia haga ka. Anigo wali agali mini bayalewi karu tigua abale keba nahe donge ho haga ka.

¹² Agali haguane kago ibugua agali ke haga kagome bi larago hale hayagua ibunaga andaneha haga karubi ke haga dege bu holebira.

¹³ Wali agali yagibano karubi yagibano uruni henedape haga karubi tigua mbiraore ogobi degedege yu kago ogo. Anduane Homogohanda wali agali ta nabihondo de hendelo de ogobi degedege mini.

¹⁴ Kini kagome yagibano karunaga godi tigatiga mo dabaki biyagua ibunaga hameigini dameneruha kini howa haru haabo holebira.

¹⁵ Ina waneigini mini wilo mana lalu mo tiga biriyagua ti mini gigabiwi halu manda bayalebi holebira. Anigo waneigini tinime hame laradagua bilo helariyagua urunime ti aiya abala mo taga holebira.

¹⁶ Agali ko biaga karume haru haga harangi ko anda hama piaho wiaabo holebira. Anigo agali uruni ti lu haabo nahe ibira haragola mini tigabiwi karume hondolebira.

¹⁷ Tinaga waneigini mo tiga birimiyagua mani tigua waneigini uruni hondowa turu holeberemi. Taga holene irane tiha nawulebira.✧

¹⁸ Anduane Homogohanda wali agalihondo mana ogodagua bulene nga lalu bi lamia

✧ **29:17:** Min 13.24, 22.15, 23.13-14

nabidayagua tigua mana ko tara tara bialu holebira. Wali agali karume Ngode Datagaliwabenaga bi mana lo ngadagua bialu hayagua ti turuho holene nga.✧

19 Ínaga biabe bia haga karuhondo ogo ale bia lowa bime hangu lariyagua ína tinaga mana birago mo tiga bibe nahe holebere. Ína bi o lameregoni hale howa manda bulebiragoyu tigua bia nabulebiraore.

20 Mbiralali mini bayale nawi heagua ibu mini wilo iname ibu biamogo bibehe kamagoni. Anigo mbiralali miniwi kagome bi ala bayuwa mitangi nabi howa abale lagane kago iname ibu biamogo bulene taibi holebira.

21 Ína ínaga biabe bia haga mbira kago ibu emene kaore ibuhondo mbiraleru hame ledadagua mialu haabo hariyagua mani ibu mini ko wialu í mo tandaga holebira.

22 Wali agali gongoma keba abale haga kagome wali agali maru mo keba halu ko dewa mo yu anda ibaga ka.

23 Mbiralime mine halu ibuninaga mini yaraga haragome ibuni mo dindiha holebira. Anigo mbiralali ibuni mini mo dindi haga kago marume ibu mini mo yaraga holene wulebira.

24 Mbiralime pagebibi kago heba hagayagua ibunime ibunila mo waitigi ho ka. Ibugua page biamogo bialu hayago latagi hayagua godime ibu manani helolebira. Anigo ibugua biyago la nabi donge ho hayagua Ngode Datagaliwabehanda ibu pani mulebira.

✧ 29:18: 1 Sml 3.1, Amo 8.11-12

²⁵ Ína mbirali hondowa gi hariyagua gono ngagoha do wiagadagua gi haregome íni do wulebere. Anigo ína Anduane Homogohondo mini mbiraore hongo howa wu keyagua í gi nahe bayale holebere.

²⁶ Wali agali dewame haru haga karu ti hame lelonaga tihondo bi ladebodebo biaga ka. Anigo Anduane Homogo ibugua hangu inanaga bi hale howa tigatiga dabalu ina biamogo biaga.

²⁷ Wali agali mini tigabiwi karume ko biaga karu handabe manga haga ka. Ko biaga karume nde wali agali mini tigabi karu handabe manga haga dege kagoni.

30

Aguhanda bi maru lenego ogo

¹ Bi ogo Yage igini Agu ibugua Idiele Ugalalahondo lene.

² Agu ibugua lalu,
I agali heneneore hagadagua ndo ko.

 Ina agali marume mitangi biagadagua nabiruli.

I mini nawi dege ko.

³ Ina mini gigabi wulenebi manda bayalebi nawi dege ko.

Ngode Datagaliwabe ibu bayale tigabiore kago helowa

 ina ibu baya hangu manda nabi kogoni.

⁴ Mbirali dahuliya andagaha iraga halu pialu dai bini ai kabe.*

 Mbiraliibunaga gime puyabu pu larago mini yania hene ai kabe.

* 30:4: Yo 3.13

Agalime mbirale agame kabu buwa yu hagadagua
iba hari beralibaha minu yu kago aiwabe.

Dindi bibahende ngaru aiwa mo hongo
kagola ngabe.

Ogoni biyagoni ibu minibi ibu waneigini minibi ai
kabe.

Ína manda bu keyagua ogo ka lalu langibe.

⁵ Ngode Datagaliwabe ibugua bulebero ledaru
bibahende biaiore haga ka. Ibugua bi heneneore
hangu laga ka. Ami agalirume wai bialu howa
humbime tini mo ge hagadagua wali agali Ngode
Datagaliwabe ibu karia poraru bibahende ho ge
haga ka. ⁶ Íninaga bi latagi halu howa bi ogoni
Ngode Datagaliwabenaga bi laro lalu nalabe. An-
duane Homogohanda í talialu mani wali agalime
ínaga bi lariru hale heneru í tindule laridane
walia holebira.

Bi bayale gigabi maru gilibu ngago

⁷ Ngode Datagaliwabe-o ina íhondo ngibe lalu
bi kiraore hale harogo ogoni labo ngibelo hame
lo ko. Ngode Datagaliwabe-o í dindini kongi
howa ⁸ ke hagane mana ngaru erembira mialu
holiya í biamogo bibe. Ani bialu í yagibano ho-
mogobi mendego nahelabe. Horo bibahendengi
tomo karulape nalu holiya ngibe.✠✠ ⁹ Ina mbirale
dewa wu howa Ngode Datagaliwabe í erembira
ngialu ini karulape ko manda buligo karulape
dege ngibe. Ai yagibano howa nde ina mbirale
ngaru page bima ibaga bialu koria Anduane Ho-
mogo ínaga mini mo dindiha holigo o larogo-
nidagua bibe.

✠ **30:8:** Md 6.11, Lg 11.3 ✠ **30:8:** Neh 9.25-26, Yob 31.24, Hos 13.6

¹⁰ Ína agali haguane bedaria puwa ibunaga biabe bia haga kago mege bialu lo gura nabibe. Biabe biahaga biago ibugua Ngode Datagaliwabe mini lalu í mo ko habe lalu bi lamiragola í mo ko holigo lo gura nabibe.

¹¹ Wali agali marume tinaga aba mo ko helonaga Ngode Datagaliwabe mini lalu lamiagaya. Marumebi ibuhondo, I aíya dara howa biamogo bia, nalagaya.

¹² Wali agali marume tiha ko mbira nawi kama mitangi biagaya. Anigo uruni biaga karu tinaga ko wiaabo kagola ti Ngode Datagaliwabenaga deni ko dodoheore ka.✧

¹³ Wali agali marume mine howa tini bayaleore kama mitangi bialu maru ko nagalone karuni lo manda biaga ka.

¹⁴ Wali agali marume yagibano karu hangedape hagaya. Tinaga ne harigaha wai biaga ayu tibu nene gadele alebi nabi emene nene gadele alebi howa wali agali ko yagibano karunaga dindi dabudabu emene wiago karulai hole biagaya.

¹⁵ Gindi darama naga mbira ibu wane kira bereneya. Libu harunaga mini mbiraore laga bereneya. Libunaga mini I Ngi laga bereneya.

Mbirale maria urume haru naru nalaga ngago uru

¹⁶ Mbira: Homenerunaga dindi Humbirini anda
Mende: Wali waneigini nahaga bedago
Tebone: Dindi yobime iba hame laabo haganego
Mane: Irame mbirale dewaore daragoyu uruni
mo emene dege halu ibuha dolene wia dege
biaga.

17 Wali agali tinaga aba aiyalanaga bi mo wahalalu mege biadai biaga heagua ogoni ega nene bedarume tinaga de halu nalu tini homarangi ega bodo hariawe bedarume tinaga tingini budalu nolene wulebira.

18 Mbirale mariaore bigi biagayago ogoninaga tenego agime bira loabe tobahe gimbuni handabe nahe ogoniha wia.

19 Mbira: Ega bodo hariaweme li hariha yagalo yu ibagabu heago

Mende: Nogombime ege tole timbuni ngarunaga pu ai halu pialu ngaligo

Tebone: Iba sibi iba solowarani paga howa polene hariga manda bialu pialu kaligo

Mane: Wali agali kiralime libuni gubalini haga haga bialu kaligo

uruni bigi bialu hearuni agime bira loabe tobaheya.

20 Wali mbira ibu agalini ma hondowa ibu agali kayu biaga bedagome agua biaga. Ibugua agali kayu yuwa tomoru hibilabalo dawa nowa ibunaga ne wayawaya biagadagua bialu birulebira. Ani bu biruwa ibugua lalu, I kagua mbira nabioire bedogo agiyabe, lolebira.

21 Mana maria dindini tagira ibagaru ogoni ko gibioledagola dindi ibunime ogoni turu nahe howa mogo lowa duru lalu wiaga.

22 Mana uruni ogodagua

Mbira: Mbirali ibu garabaya biabe ale bialu henego mani ibu kini ha aribia harago

Mende: Mbirali mini nawi kago ibugua tomo dewa no kangi biagago

23 Tebone: Wali mbira ala agalime hondo wahrenene lu berenego mani ibu agalinimebi ibu hame nalaragola bame biraabo hagago

Mane: Wandari mbira biabe bia haga berenego ibu mani wali anduane biago birayagoria bira aribia harago

uruni bibahende dindini biaganego nakarulapeore.

24 Dindi ogoria ema bialu piaga maria bedago ti emene koore biruwa mini gigabiore beda.

25 Mbira: Uburuli ti emene koore bedagoyu tigua tomo nawi harangi nolenaga tomo andaha mo yu pu wiaga beda.

26 Mende: Tia pagana ale ege bare ngagoha anda buwa biraga bedaru ti emene ko hangu hongo nahe bedane hendede tiraga ege tole ngaruha ti anda pu paliaga.

27 Tebone: Pagaya ale bedaru tinaga haru haga nahe bedane hendede tiraga tigua baya hangu biru dugu bialu porane hondolebere.

28 Mane: Gau emene ko bedaru gime bame minu yaramaligoyu ti kini andaga timbuni karuha pu bedane hondolebere.

29 Mbirale mariame ge porago de hondoabi piaga uru

30 Mbira: Laiono karu ti hongo gibiore howa maru karu bolanguahe ka. Ti ibaga bialu howa ti mbirale mbira kagohondo gi nahe howa puabo haga ka.

31 Mende: Ega gogologo budubai bedaru ti tigatiga howa de handadele bigi bialu haga ka.

Tebone: Nogo meme wangabe karu

Mane: Kini agaliru ti ami hongohe heba kang
mendeme ti bope naholobada manda bu
haga.

³² *Í*na mana ko lulu ale mine howa *ín*inaga mini
yaraga halu hariyaguabi *ína* mana ko mbira bule
lowa manda manda bu hariyaguabi uruninaga
*ín*aga ne hariga hangai halu uruni abale wahi
habe. ³³ Nogo bulumaga andu iba hambuwa
mo beregeda beregeda biaabo halu hariyagua
ogoni ibu mo mbada holebira. Agali mbiralinaga
nguini bariyagua darama ibulebira. Manane
urunidagua dege mbirali baba keba hariyagua
baga бага bulene wulebira.

31

Kini Lemuele aiyahanda mana lenego nga.

¹ Bi uru Kini Lemuele aiyahanda ibu igini mini
bayale wilonaga mana lalu lamini.

² *Í*naga iginiore *ina* taba henenege *í*ore kegoni.
*Í*na Ngode Datagaliwabhondo bi lalu igiriore ngi
larugola nginigo *í* kegoni. *Í*na *í*hondo bi agi lalu
loabe. ³ *Í* wali hangu yama ibaga bialu keria *ín*aga
hongo bibahende ogoniha ereba hai holani de
hondo habe. *Í*naga muni yidegobi wali uruni ti
mo nai holani de hondo habe. Mana ogoni aleme
kini agaliru mo koore haga ngagoni. ⁴ Lemuele-
o bi larogo hale habe. Kini agalirume waini ibabi
lulu iba tara tara ngarubi noa haabo holene nawi.
⁵ Kini agali biaru ti lulu iba no karia mana lo
wini ngaru bibahendeore embeda hai halu wali
agali buru pale karu biamogo bulene winigobi
embeda hai hagadagua holani. ⁶ Iba mbia tara

tara ngaruni wali agali áyu ogoni homole andanda bialu karu tinaga ngagoni. Ani bialu wali agali genda timbuniore yuwa mini burugulo karubi tinaga nga. ⁷ Tigua lulu iba naragome tini mini hulula bu karu embeda helobi genda timbuni tara tara yu karu embeda helobi narama manda buwa naga kagoni.

⁸ Wali agali genda tara tara yuwa tinime latagi au hoabe tobaho karunaga bi ína lahole mandabu habe. Godi larangibi uruni ko bi nayida manda buwa godi hale hagame mendealigonaga la hayagua ína bi hongo howa ladaga halu tigati-gaore dabadaba labe. ⁹ Ani bialu ínime godi larago hale halu dabaga dagiani birarengibi godi larago hale halu tigatigaore dababe. Wali agali yagibano buru paleore darabi karunaga bi la halu dege labe.

Wali biabe bayaore biaga ebebebi bedago ogo

¹⁰ Igirime wandari dabu bule lowa wandari mana bayaore biaganego hame lowa hai bulene taibiore. Wandari ogonibigonaga yolo bulene nogo muniru ngolo silibarubi tahe ndo dindiha lowa ibunaga mana bayale biagago daligaore bedagoni.✧

¹¹ Wali ogonibigo agalinime ibu one mana bayaore tigabi hangu biaga beda lowa ibu oneni mini paga howa ibu miniha turu ho holebira. Ani bialu horo bibahendengi libu haru miniha dungulo howa mbirale burupale naholebira.

✧ **31:10:** Min 12.4, 18.22, 19.14

12 Wali ogoni ibugua ibu agalini mo ko hole mbira nabi ibuhondo mana bayale dege biaabo haga bedagoni.

13 Ibugua nu puru aga lebiaga puru taya buwa nu bia agaru lebia bigi bialu ibu gi ema hanguni biraga bedagoni.

14 Iba sibime dindi kaundiaha howa mbirale mbirale tara tara hombedo yalu ibaganedagua wali ogonibigo ibugua tomoru dindi kaundiaha howa bu hombedo hanalu ibalu holebira.

15 Wali baya ogonibime ibu ala mbiraga gao naledaha heyuwa ibu agalini waneiginirunaga tomo dawalebira. Ani bialu wandari emene ibu andagani ibu baba biraga biru ngaru ti biabe bilonaga ibugua mo ta holebira.

16 Wali ebebebi ogonibigo ibugua dindi mbira tu wule hayagua ibu deme bayuwa ala handama ibaga buwa mani tu wialu yolo miaga. Ani buwa ibugua biyinaya bialu muni ilu winidagome pu mbira lini daga mini gerebi egene yolo muwa dindi odagoriani hangaga.

17 Wali ogoni ibu ebebebi biabe dege bialu gi pururumabi payalu kunihe hongohe beda.

18 Ibugua ibunaga biyinaya birago bayale haruane handayagua ibugua mbiraga lamu hale dela howa birago ale biaho wiaabo holebira.

19 Wali ogonibigome aga lebiyagua dewalime yani haga buwa lebibehe ngaruni ibuni hangume gi tale bialu biaga beda.

20 Ibugua wali agali yagibano burupale karu hondowa dara halu ibunaga mbirale ngaru talebu migi biaga beda.

21 Ibugua horombe biruwa dagare birangi bu-
lenenaga aga wabuwa ibu agalini waneiginirubi
wabu ta henegome gaea timbuniore bialu kewara
pibira ibira hayaguabi ibu miniha mogo nale bi-
raga.

22 Ibu andagani wali agali paligi bilonaga
balangiya ibunime wabu ngelaga biaga. Ani
bialu ibugua labolabo tohe bayaore ngarubi
tagalitayabi bayaore ngarubi muwa ibuninaga
aga urunime wabuwa bu haga.

23 Wali ogoninaga agalini wali agali bu
karumebi agali haguane karumebi ibu mini lene
ka laga. Wali ogoni agalini ibu dindi ogoninaga
agal haguane dege mbirago haga.

24 Wali ogoni ibugua aga tara tara ngago lebialu
nogo dongonebi dewa wabu paya biragola agali
biyinaya biaga karume yolo yalu mo ibugu biaga.

25 Maru karume wali ogoni ibu wali mini lene
beda laga. Wali ogoni ibu miniha hongo ho
biruwa ibu wali hongoheore biraga. Mbirale
mani bulubadarunaga ibu miniha gi mbira nahe-
ore biraga.

26 Ibugua wali agali lawai hayagua baya
hanguore manda bilo mini bayale gigabi wu
biruwa lawai haga.

27 Ibu andagani mbirale ngarubi waneigini
karubi hondo holonego ibu manga nahe bayuwa
mabura bu hondo halu erekui biabe biaga beda.

28 Ibunaga waneigini bu karume ti aijaore baya
gibi lalu ibunaga mini mo yaraga halu kai lo ariari
biaga. Ibu agalinime ibu onenaga mini mo yaraga
halu kai lalu bi ogodagua laga.

²⁹ Ibugua lalu, Dindi ngagoria wali mana baya gibiore bigi biaga dewaore biru wima pedagoyu ina wali uruni bibahende bolangua hai howa í daligaore bedegoni, laga.

³⁰ Wali mbirame inahondo bi bayale hale hoabiore lelebiragoyu ibunaga mana birago mende ale holebira. Wali mbira ibunaga dengui tingini bayaore de hondoabi bira birulebiragoyu nde ibu dengui baya ogonibi biraabo naholebira. Ani manda buwa iname wali Anduane Homogo andaneha biruwa ibugua laradagua bialu bedagonaga hangu mini mo yaraga habehe kama.

³¹ Iname wali ebebebi manabi baya gibiore biaga ibunaga biabebi baya maburabiore biaga ogonibi bedagonaga mini yaraga holeneore nga. Wali agali bibahendeme ibugua biradaru loyogo lalu ibunaga mini mo yaraga hai holene nga, lalu Kini Lemuelenaga aiyahanda bi lai hene.

Habo nalolene bi gahenge lo winigo ogo
The Holy Bible with Deuterocanon in the Huli
Language of Papua New Guinea
Buk Baibel long tokples Huli long Niugini

Copyright © 1983, 1991, 2002 Bible Society of Papua New Guinea

© Faith Comes by Hearing

Language: Huli

Translation by: Bible Society of Papua New Guinea

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

dbd89e09-6f1d-5903-a411-8b10e4e81fb7